

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ
УПРАВЛІННЯ

ДЕПАРТАМЕНТ
КАРНОГО РОЗШУКУ

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ І ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

Київ 2013

Колектив авторів:

Пашенко В. М., заступник начальника відділу управління боротьби з торгівлею людьми та зі злочинами проти моральності ДКР МВС України;

Стрільців О. М., начальник наукової лабораторії проблем протидії незаконному обігу наркотиків і кіберзлочинності НАВС;

Бабак Д. М., начальник відділу управління контролю за розслідуванням особливо важливих справ ГСУ МВС України;

Пустова О. В., старший слідчий в особливо важливих справах ГСУ МВС України;

Слюсар К. С., головний оперуповноважений – інспектор управління боротьби з торгівлею людьми та зі злочинами проти моральності ДКР МВС України;

Небитов А. А., начальник відділу боротьби з торгівлею людьми та зі злочинами проти моральності Управління карного розшуку ГУМВС України в м. Києві;

Кузнецов В. В., професор кафедри кримінального права НАВС;

Пясковський В. В., заступник начальника кафедри криміналістики та судової медицини НАВС;

Хільченко С. В., доцент кафедри криміналістичних експертиз НАВС;

Арешонков В. В., науковий співробітник наукової лабораторії проблем протидії незаконному обігу наркотиків та кіберзлочинності НАВС;

Андрусяк В. Б., старший слідчий в особливо важливих справах ГСУ МВС України;

Гузій В. В., головний оперуповноважений – інспектор Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України;

Ємець О. М., старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки НАВС;

Єрмаков Ю. О., начальник курсу навчального центру післядипломної освіти НАВС;

Абрамова О. В., головний оперуповноважений – інспектор управління боротьби з торгівлею людьми та зі злочинами проти моральності ДКР МВС України

Методичні рекомендації розроблено робочою групою, створеною згідно з дорученням керівництва Міністерства внутрішніх справ України від 25 лютого 2013 р. № 2952/Чн

Матеріали подано в авторській редакції

О 754 **Особливості** виявлення і документування кримінальних правопорушень та розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з торгівлею людьми та злочинами проти моральності [Текст] : метод. рек. / [Пашенко В. М., Стрільців О. М., Бабак Д. М. та ін.]. – К. : ДКР, ГСУ МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 124 с.

Надано кримінально-правову характеристику, визначено особливості виявлення, документування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми та злочинами проти моральності, а також особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування за вказаними кримінальними правопорушеннями.

Для науковців, викладачів, курсантів, слухачів, а також практичних працівників органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів.

ББК Х 629.4

© ДКР МВС України, ГСУ МВС України, 2013

© Національна академія внутрішніх справ, 2013

© Пашенко В. М., Стрільців О. М., Бабак Д. М., Пустова О. В., Слюсар К. С., Небитов А. А., Кузнецов В. В., Пясковський В. В., Хільченко С. В., Андрусяк В. Б., Гузій В. В., Ємець О. М., Арешонков В. В., Єрмаков Ю. О., Абрамова О. В., 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. Кримінально-правова характеристика злочинів, передбачених ст. 149, 301, 302, 303 КК України	7
1.1. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України).....	7
1.2. Кримінально-правова характеристика ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).....	18
1.3. Кримінально-правова характеристика створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302 КК України)	29
1.4. Кримінально-правова характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України).....	33
РОЗДІЛ ІІ. Обставини, що підлягають установленню в кримінальних провадженнях, відкритих за ознаками злочинів, передбачених ст. 149, 301, 302, 303 КК України	39
2.1. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 149 КК України.....	39
2.2. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 301 КК України.....	42
2.3. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 302 КК України.....	47
2.4. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 303 КК України.....	50
РОЗДІЛ ІІІ. Пошук фактичних даних про торгівлю людьми та злочини проти моральності	54
3.1. Загальні засади пошуку фактичних даних про злочин.....	54
3.2. Пошук фактичних даних про торгівлю людьми (ст. 149 КК України).....	55

3.3. Пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).....	60
3.4. Пошук фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництво, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 302, 303 КК України)	62
РОЗДІЛ IV. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях, відкритих за ознаками злочинів, передбачених ст. 149, 301, 302, 303 КК України.	66
4.1. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 149 КК України	66
4.2. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 301 КК України	69
4.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 302 КК України	83
4.4. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 303 КК України	89
4.5. Забезпечення безпеки учасників кримінальних проваджень, відкритих за ознаками злочинів, передбачених ст. 149, 301, 302, 303 КК України.....	95
РОЗДІЛ V. Орієнтовний алгоритм розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, та взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ з органами прокуратури і суду в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	109
ДОДАТКИ	113

ВСТУП

Останнім часом торгівля людьми стала очевидним соціальним явищем. У відповідь на впровадження різними країнами світу політики обмеженого в'їзду мігрантів розвинувся незаконний ринок транскордонного перевезення, у тому числі з метою торгівлі людьми.

Сьогодні термін “торгівля людьми” застосовується до різних форм експлуатації людей. Разом із сексуальною експлуатацією жінок та примусовою працею підлітків і дітей набувають поширення й інші види торгівлі людьми, наприклад, примусове жебрацтво, переважно з використанням неповнолітніх, побутове рабство, примусовий шлюб з метою отримання фінансової вигоди, або для торгівлі новонародженими дітьми, використання рабської праці чи праці для застосування насильства тощо.

Необхідно зазначити, що такий різновид злочинів, як торгівля людьми, для України є відносно новим та, з огляду на прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про протидію торгівлі людьми”, потребує особливої уваги під час їх розслідування, а також акцентування уваги на забезпеченні прав учасників кримінального процесу і їх безпеки. Те саме стосується й злочинів проти моральності, оскільки захист духовних та моральних підвалин суспільства, моралі кожної людини може бути віднесено до одних з важливих аспектів державної політики.

Зміни, які відбуваються у світі у зв'язку з процесами глобалізації, ідеологічними пріоритетами та ціннісними орієнтаціями, призводять до певної невизначеності як основ суспільної моралі, так й особистої, що негативно позначається на нашому житті.

Саме відсутність ґрунтовних цільових досліджень проблем криміналістичного забезпечення розслідування злочинів зазначених категорій, результати яких могли б використовувати слідчі у своїй діяльності, зумовила підготовку методичних рекомендацій.

Таким чином, з метою надання слідчим органів внутрішніх справ практичної допомоги Головним слідчим управлінням та Департаментом карного розшуку Міністерства внутрішніх справ України спільно з фахівцями

Національної академії внутрішніх справ розроблено методичні рекомендації, у яких висвітлено питання юридичної оцінки та кваліфікації злочинів зазначеної категорії, особливості пошуку та процесуального закріплення обставин, які підлягають доказуванню, зокрема на початковому етапі досудового розслідування, засади організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

РОЗДІЛ I

Кримінально-правова характеристика злочинів, передбачених ст.ст. 149, 301, 302, 303 КК України

1.1. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України)

Суспільна небезпечність указанного злочину полягає в посяганні на свободу людини.

Родовим об'єктом цього злочину є воля, честь і гідність особи.

Основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що забезпечують свободу людини.

Додатковими факультативними об'єктами злочину, передбаченого ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України), можуть виступати суспільні відносини, які забезпечують життя, здоров'я, статеvu свободу або недоторканність, честь та гідність людини, її трудові права, нормальну діяльність державного апарату, порядок перетинання державного кордону України тощо.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на експлуатацію людини з метою отримання прибутку. Диспозиція ч. 1 ст. 149 КК України передбачає вчинення злочинного діяння – торгівлі людьми, у самостійних формах: 1) торгівля людьми; 2) учинення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; 3) вербування; 4) переміщення; 5) переховування; 6) передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи.

Для наявності складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, достатньо вчинення злочинних дій хоча б за однією із зазначених форм.

Торгівля людьми полягає в здійсненні стосовно потерпілого угоди купівлі-продажу, у якій потерпіла особа виступає як предмет цієї угоди (товар). Це угода, згідно з якою одна особа (продавець) передає людину у фактичне незаконне володіння та розпорядження іншій особі (покупцю) за певну грошову винагороду. Угода може бути укладена як письмово, так і усно, за якої продавець бере на себе зобов'язання передати людину покупцю, а покупець зобов'язується оплатити це. Такий злочин є закінченим з моменту передачі людини іншій особі чи

вступу у фактичне володіння нею та отримання хоча б частини грошової винагороди (або досягнення домовленості про отримання цієї винагороди).

Під *угодою* в контексті ст. 149 КК України необхідно розуміти діяльність винних осіб, предметом якої є людина. Незаконність угоди полягає в тому, що людина, як жива істота та громадянин, не може виступати предметом жодних платних та безоплатних домовленостей, а також нівелюватися до статусу рухомого майна.

Під *іншою незаконною угодою* щодо людини слід розуміти два види фактичних угод: 1) дарування, надання в безоплатне користування, та інші угоди, за якими особа безоплатно передається у фактичну власність або для тимчасового використання (експлуатації); 2) зворотний бік передачі, тобто купівля або одержання людини внаслідок міни, найму, застави, інших угод, за яких винний одержує людину від іншої особи у фактичну власність або тимчасово за матеріальну винагороду чи без такої.

Посередницькі послуги в працевлаштуванні особи, оплатне сприяння усиновленню (удочерінню), а також сутенерство не утворюють ознак аналізованого складу злочину, оскільки оплаті в таких випадках підлягає не передача особи, а лише послуги зі сприяння (створення умов) майбутній діяльності особи.

Торгівля людьми та інша незаконна угода утворюють склад закінченого злочину з моменту реалізації відповідної угоди, завершення здійснення домовленостей, які полягають в передачі обумовлених грошових сум, у переміщенні самої особи для забезпечення дійсності кожної такої угоди, з моменту фактичної передачі винним як предмета людини, стосовно якої вчинено продаж або іншу незаконну угоду, іншій стороні (особі або особам).

Інша незаконна угода утворює склад закінченого злочину з моменту реалізації відповідної угоди: у переміщенні самої особи для забезпечення дійсності кожної такої угоди, з моменту фактичної передачі винним як предмета людини, стосовно якої вчинено іншу незаконну угоду, іншій стороні (особі або особам).

Фактична передача вважається реалізованою з моменту перебування потерпілого під контролем особи, якій він мав бути переданий за відповідною угодою, тобто з того часу, коли така

особа отримала реальну можливість розпоряджатися людиною на власний розсуд.

Вербування людини – це запрошення (повідомлення про певну діяльність (працевлаштування тощо) і запрошення взяти в ній участь), набір (наймання осіб для здійснення певної діяльності з можливим кастингом) осіб для їх участі в будь-яких видах діяльності (участь у збройному конфлікті або насильницьких діях особисто чи у воєнізованих формуваннях або групах, працевлаштування тощо). Вербування може бути проведено, наприклад, телефоном, за допомогою всевітньої електронної мережі (Інтернет), шляхом листування. Згода особи, яку вербують, може бути надана як письмово (шляхом підписання контракту, розписки в отриманні грошей тощо), так і усно.

Цей вид торгівлі людьми розглядається як закінчений злочин з моменту викладення вербувальником особі пропозиції про участь у будь-яких видах діяльності за відповідну матеріальну винагороду. Вербування людини з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, та подальший її продаж з цією метою утворюють сукупність злочинів, що кваліфікуються за статтями 149 та 447 КК України.

Переміщення людини – зміна місця перебування особи в будь-який спосіб (різним видом транспорту тощо) як в межах території України, так і її перевезення чи інше переміщення через державний кордон до іншої держави. Незаконне переміщення особи через державний кордон з метою її експлуатації передбачає факт незаконного переправлення осіб і має кваліфікуватись як торгівля людьми (ст. 149 КК України) та незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України).

Переховування людини передбачає влаштування особи в певних приміщеннях, транспортних засобах, на відлюдних територіях, забезпечення підробленими документами, проведення пластичної операції зі зміною зовнішності та інші дії. Переховування із забезпеченням підробленими документами утворює сукупність злочинів із кваліфікацією за статтями 149, 357 або 358 КК України.

Передача та одержання людини передбачають установлення фактичного контролю над місцем її перебування, над свободою руху, позбавлення можливості вільного

пересування після здійснення купівлі-продажу або іншої незаконної угоди стосовно особи.

Обов'язковою ознакою вчинення злочину у вигляді вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини є спосіб злочинного діяння, який виявляється у використанні обману, шантажу чи вразливого стану особи.

Обман полягає в повідомленні потерпілій особі завідомо неправдивої інформації про умови працевлаштування, виду майбутньої діяльності або приховування важливих відомостей, повідомлення яких мало б суттєве значення для поведінки особи та вплинуло б на її рішення погодитися на працевлаштування (наприклад, обіцянки сприяти в роботі офіціантки, гувернантки з подальшим продажем у сфері сексуальних послуг).

Шантажем є погрози винного розголосити компрометуючі або інші відомості, які потерпіла особа бажає зберегти в таємниці (наприклад, погроза повідомити про заняття проституцією, судимість особи тощо), чи погрози знищенням або пошкодженням майна. Шантаж може полягати у висловленні погроз розголосити як дійсні факти, так і неправдиві відомості.

Під уразливим станом особи розуміється зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Уразливий стан потерпілої особи є оціночним поняттям і його наявність визначається на підставі аналізу конкретних обставин справи. У всіх випадках, за яких обставинами справи є згода потерпілого на вербування, переміщення, переховування, його передачу, чи одержання була вимушеною чи отриманою внаслідок збігу передбачених п. 2 примітки до ст. 149 КК України об'єктивних та суб'єктивних обставин і не відповідала інтересам особи, констатується наявність її вразливого стану.

Переміщення, переховування, передача або одержання людини є закінченим злочином з моменту вчинення стосовно неї будь-якого з цих діянь.

Унесення завідомо неправдивих даних у документи, які використовуються для виїзду потерпілої особи за межі України, утворює самостійний склад злочину і потребує додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 358 КК України.

Суб'єкт злочину загальний – особа, яка досягла 16-річного віку. Учинення діяння службовою особою та особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, є кваліфікованим складом злочину.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, корисливими мотивами. Учинення діяння у вигляді переміщення, переховування, передачі або одержання людини передбачає наявність *спеціальної мети* – експлуатації особи. Учиняючи злочинне діяння у вигляді продажу людини чи іншої її оплатної передачі, винний усвідомлює зміст відповідної угоди, в межах якої здійснюється або має здійснюватися передача людини, і бажає вчинити такі дії з метою отримання прибутку.

Під *експлуатацією* людини в статті 149 КК розуміються всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, утягнення в злочинну діяльність, використання в збройних конфліктах тощо.

Сексуальна експлуатація в комерційних цілях як вид експлуатації праці особи – це використання особи в діяльності сексуального характеру (статевому акті, неприродних статевих зносинах, маніпуляціях оголеними статевими органами потерпілого тощо) за винагороду або будь-який інший вид відшкодування незалежно від того, чи носить така діяльність добровільний або вимушений характер.

Торгівля людьми, поєднана з подальшим утягненням потерпілої особи в проституцію чи з примушуванням її до заняття проституцією, кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених статтями 149 та 303 КК України.

Порнобізнесом вважається діяльність юридичних та фізичних осіб у сфері надання послуг сексуального характеру (примушування чи втягнення до заняття проституцією, створення або утримання місць розпусти, звідництва, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) з метою отримання прибутку.

Примусова праця передбачає працю, до якої особа залучається проти її волі, з насильством, погрозою насильства, шантажем або будь-яким іншим протиправним способом з присвоєнням результатів такої праці роботодавцем.

Примусове надання послуг є різновидом примусової праці у сфері надання будь-яких послуг (торгівля, обслуговування, шоубізнес тощо). Експлуатація праці дитини, учинена за відсутності незаконної угоди стосовно неї, а так само без вербування, перевезення, переміщення, передачі, приховування та одержання, кваліфікується лише за ст. 150 КК України.

Рабство згідно з Конвенцією про рабство – це стан чи становище людини, стосовно якої здійснюються атрибути права власності чи деякі з них.

Звичаями, подібними до рабства, у Додатковій конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів та звичаїв, подібних до рабства, вважаються: залучення в боргову кабалу, а також інші інститути чи звичаї.

Підневільний стан – це поєднання умов праці та/або зобов'язання працювати чи надавати послуги, яких особа не може уникнути або які вона не може змінити.

Залучення в боргову кабалу – поставлення особи в стан фінансової чи матеріальної залежності через умисне провокування її неплатоспроможності, тобто доведення до нездатності виконати договірні зобов'язання (виплата заборгованості, оплата наданих особі послуг, відшкодування витрат та ін.). Залучення потерпілого в боргову кабалу здійснюється з метою подальшого використання особи: її експлуатації, утягнення в злочинну й іншу протиправну діяльність. У таке становище потрапляє, наприклад, жінка, продана в будинок розпусти іншої країни, власник якого, сплативши продавцю гроші за жінку, відбирає в неї всі документи і обіцяє повернути їх лише після відпрацювання нею витраченої на її придбання суми та отримання прибутку.

Вилученням у людини органів (орган зору, серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза, селезінка) вважається процес хірургічного або іншого втручання в організм людини і позбавлення належного їй органа. Проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів, експериментів над людиною є незаконним, якщо такі дії чиняться з порушенням або недотриманням вимог законодавства. Торгівля людьми, унаслідок якої незаконно проводяться досліді над людиною або вчиняється незаконна трансплантація органів або тканин людини, утворює сукупність злочинів, передбачених статтями 149 та 142 або 143 КК України.

Трансплантація – це пересадка органів та тканин однієї людини іншій, а донорство – це використання крові або її компонентів для лікування інших осіб, виготовлення лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях. Незаконне вилучення в потерпілого органів чи тканин для трансплантації передбачає примушування потерпілого до вилучення в нього органів, тканин, а також крові чи її компонентів шляхом застосування фізичного чи психічного насильства, погроз, обману, з використанням безпорадного стану потерпілого чи через його залежність від винного.

Отримання згоди потерпілого на вилучення в нього органів, тканин, крові чи її компонентів шляхом підкупу, умовляння чи за добровільною згодою особи (наприклад, через перебування її у скрутному матеріальному становищі, отримання винним такої згоди в обмін на допомогу у виїзді за межі України на постійне проживання до іншої держави) також утворює склад аналізованого злочину.

Проведення дослідів над людиною без її згоди – це дії у виді незаконного проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів (експеримент, спроба відтворити будь-що нове, таке, чого раніше не існувало, з метою його випробування) над людиною без її вільної згоди.

Усиновлення (удочеріння) – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, здійснене, як правило, на підставі рішення суду. Усиновлення громадянином України дитини, яка є громадянином України, але проживає за її межами, здійснюється в консульській установі або дипломатичному представництві України. Якщо усиновлювач не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, потрібен дозвіл Українського центру з усиновлення дітей.

Усиновлення з метою наживи означає прагнення отримати матеріальну вигоду від такого усиновлення (наприклад, бажання отримати контроль над власністю усиновленої особи, залучення до заняття жебрацтвом, азартними іграми, проституцією тощо).

Примусова вагітність передбачає примушування жінки до природного або штучного запліднення шляхом погроз, шантажу, із застосуванням насильства виношування плоду та народження дитини. Метою цих дій може бути одержання наживи від незаконного усиновлення, використання органів новонародженої

дитини для незаконної трансплантації або незаконного донорства, залучення матері з дитиною в жебрацтво.

Утягнення в злочинну діяльність – це дії, спрямовані на збудження в особи бажання брати участь у вчиненні одного або кількох злочинів. Такі дії винних осіб можуть поєднуватись із застосуванням психічного або фізичного впливу (обіцянки, умовляння, обман, погрози, підкуп, розпалювання почуттів помсти, расова і національна ворожнеча та ін.).

Характер злочину, у вчинення якого втягується особа, а також виконувана нею роль для кваліфікації діянь винного за ст. 149 КК України значення не мають.

Використання в збройних конфліктах передбачає залучення або вербування особи для участі в діях, спрямованих на повалення законної влади в будь-якій державі, підрив конституційного ладу або порушення її територіальної цілісності та суверенітету.

Продаж людини або інша оплатна передача чи незаконна угода з метою її використання у збройному конфлікті як найманця утворює сукупність злочинів, передбачених статтями 149 та 447 КК України.

Кваліфікований склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 149 КК України, утворює вчинення діяння: 1) щодо неповнолітнього; 2) щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) службовою особою з використанням службового становища; 6) особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності; 7) поєднаного з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких; 8) з погрозою застосування такого насильства.

Неповнолітньою є потерпіла особа чоловічої або жіночої статі, якій на момент укладення відповідної угоди щодо неї не виповнилося 18 років.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі *кількох осіб* має місце у випадку вчинення стосовно двох або більше потерпілих діянь, одночасно чи в різний час, якщо ці діяння об'єднані одним умислом. Якщо одна з осіб, яка є предметом незаконної угоди, є неповнолітнім, слід застосовувати дві кваліфікуючі ознаки – щодо неповнолітнього та щодо кількох осіб.

Дії винної особи, яка мала єдиний намір учинити торгівлю людьми щодо кількох осіб, але фактично здійснила незаконну

угоду щодо однієї особи, слід кваліфікувати як закінчений злочин щодо одного потерпілого та замах на злочин, передбачений ч. 2 ст. 149 КК України за ознакою його вчинення щодо кількох осіб.

Згідно зі статтею 32 КК України повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини зазначеного Кодексу. *Повторним* є вчинення даного злочину особою, яка до цього вже вчинила злочин, передбачений ст. 149 КК України у будь-якій формі як щодо однієї й тієї ж особи, так і щодо кількох осіб у різний час. За ознакою повторності за ч. 2 ст. 149 КК України мають кваліфікуватися дії винного, учинені щодо різних потерпілих у різний проміжок часу, не об'єднані єдиним умислом, які свідчать про самостійність кожного з учинених злочинних епізодів.

У випадках, за яких особа має єдиний умисел на здійснення продажу, оплатної передачі або іншої незаконної угоди щодо кількох осіб, але здійснює всі дії неодноразово, а поетапно щодо кожної потерпілої особи (чи кількох осіб), учинене утворює ознаки єдиного продовжуваного злочинного діяння. За таких обставин дії не можуть кваліфікуватися за ознакою повторності.

Продаж чи інша незаконна угода щодо передачі людини, учинені *за попередньою змовою групою осіб*, передбачають попередню домовленість двох або більше осіб до початку злочину про спільну участь у його вчиненні (також можливий розподіл ролей співучасників).

Використання службового становища полягає в учиненні злочину особою, яка має статус службової особи. Такими є особи, які постійно або тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно або тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з використанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Учинення злочину з використанням службового становища має місце тоді, коли продаж людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини здійснила службова особа, використовуючи надані їй по службі права чи повноваження, у тому числі з виходом за межі таких прав чи

повноважень. Такі дії службової особи повністю охоплюються ч. 2 ст. 149 КК і додаткової кваліфікації за відповідними частинами статей 364 (ст. 364-1) чи 365 (ст. 365-1) КК України не потребують, крім випадків, коли вони вчинені працівником правоохоронного органу. У цьому випадку вчинене належить розглядати як сукупність злочинів і кваліфікувати за ч. 2 чи ч. 3 ст. 149 та за ч. 3 ст. 364 КК України.

Службовою особою, як суб'єкт злочину, може бути директор фірми або власник приватного агентства, які здійснюють посередницьку діяльність щодо працевлаштування громадян України за кордоном, директор дитячого будинку, працівники підрозділів міграційної служби та ін.

Продаж, інша оплатна передача людини чи інша незаконна угода, учинені особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності, утворюють склад злочину при наявності певних обставин. Матеріальна залежність полягає в перебуванні потерпілого на повному чи частковому утриманні винного, а також наявність фінансової чи майнової заборгованості, які примушують потерпілого виконувати бажання та слідувати вимогам винної особи. Під іншою розуміється службова, родинна, соціальна (дітей від батьків, опікунів; непрацевдатних від їх піклувальників; непрацюючих членів сім'ї від матеріально забезпечених; підлеглих від начальників та ін.) залежність.

Особливо кваліфікованими видами торгівлі людьми згідно з ч. 3 ст. 149 КК України визнаються дії учинені: 1) щодо малолітнього; 2) організованою групою; 3) поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких; 4) з погрозою застосування такого насильства; 5) якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки.

Малолітньою є потерпіла особа чоловічої або жіночої статі, якій на момент укладення відповідної угоди щодо неї не виповнилося 14 років.

Наприклад, 12 березня 2013 року рішенням Івано-Франківського міського суду, Івано-Франківської області засуджено жительку смт Заболотів Снятинського району М., яка, використовуючи безпорадний та вразливий стан свого малолітнього сина Н., для його експлуатації за кордоном (використанні у жебракуванні), підшукала покупця і продала дитину за 30 тис.

Дії М. кваліфіковано судом за ч. 3 ст. 149 КК України, як торгівля людьми з метою експлуатації з використанням обману та вразливого стану особи, учинена щодо малолітнього.

Злочин визнається *вчиненим* організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь три і більше особи, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання з розподілом функцій учасників для вчинення злочинів, об'єднаних єдиним планом, відомого всім учасникам групи.

Тяжкими наслідками торгівлі людьми можуть визнаватися настання смерті потерпілої особи, спричинення тяжкого тілесного ушкодження, захворювання на СНІД або іншу невиліковну хворобу, самогубство особи чи зникнення її безвісті.

До тяжких наслідків, передбачених ч. 3 ст. 149 КК України, психічне ставлення винного характеризується лише необережною формою вини.

Так, 30 червня 2011 року вироком Рахівського районного суду Закарпатської області визнано винним громадянина С. у вчиненні злочинів, передбачених статтями: 149 ч. 3, 358 ч. 1, 358 ч. 3 КК України, який у період з червня по липень 2007 року, маючи на меті здійснення торгівлі людьми та незаконної угоди щодо передачі людини, для її подальшої експлуатації (вилучення органів для подальшої трансплантації реципієнту), спланувавши наперед свої дії, умисно, будучи знайомим з гр. Д. та усвідомлюючи, що останній унаслідок збігу тяжких сімейних і матеріальних обставин перебуває в уразливому стані, використовуючи це у своїх протизаконних цілях, вербував Д. надати згоду на проведення хірургічного вилучення в нього нирки для трансплантації, за що обіцяв сплатити йому грошову винагороду в розмірі 10 тис. доларів США. Після проведення вербування Д. та отримання від нього згоди на вилучення нирки підсудний С., продовжуючи свою злочинну діяльність, з метою вилучення органів для подальшої трансплантації реципієнту, організував виїзд Д. до міста Києва, де 24 липня 2007 року в інституті хірургії і трансплантології імені О.О. Шалімова хірургічним шляхом було вилучено в останнього нирку. За нирку Д. отримав від С. лише 6 тис. доларів США, а інші, обіцяні гроші в сумі 4 тис. доларів США, до цього часу не повернув. Згідно із судово-медичною експертизою від 16 вересня 2010 року № 107, Д. було зроблено операцію – донорську нефректомію зліва, наслідки загоювання якої у вигляді рубця виявлено експертом. Вищевказані тілесні

ушкодження є наслідками перенесеної операції (нефректомія) і потягли за собою втрату 1/3 (60%) загальної працездатності, що згідно з п. 2.1.6 Правил судово-медичного визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ України від 17.01.1995 № 6, слід кваліфікувати як тяжкі тілесні ушкодження.

Якщо під час учинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, було умисно спричинено смерть людині, дії винного мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 149 КК України, а при наявності відповідних ознак – за ст. 115 КК України.

У разі продажу винним особи для вилучення в неї органу, що завідомо мало своїм наслідком смерть потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, такі дії мають кваліфікуватися за ч. 3 ст. 149, п. 5 ст. 27 та п. 6 (а також залежно від конкретних обставин справи, пунктами 2, 4, 9 або 11) ч. 2 ст. 115 або ст. 121 КК України.

1.2. Кримінально-правова характеристика ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України)

Суспільна небезпечність указанного злочину полягає в публічності розповсюдження порнографічних предметів. Так, згідно зі ст. 2 Закону України від 20 листопада 2003 року “Про захист суспільної моралі” виробництво та обіг у будь-якому вигляді продукції порнографічного характеру в Україні забороняються.

Відповідно до п. “а” ч. 1 ст. 7 Європейської конвенції про транскордонне телебачення від 5 травня 1989 року всі відеосюжети програм, що стосуються їх презентації та змісту, мають поважати гідність людини та основні права інших людей, не повинні бути непристойними і, особливо, містити порнографію.

Родовим об’єктом складу злочину, передбаченого ст. 301 КК України, є суспільна моральність.

Основним безпосереднім об’єктом цього складу злочину є моральні засади суспільства у сфері поширення інформації про сексуальні стосунки між людьми.

Критерії належності продукції до такої, що має порнографічний характер, установлюються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері культури та мистецтв. Під впливом розповсюдження порнографічних

предметів створюється викривлене уявлення про інтимні стосунки між чоловіком і жінкою, що особливо негативно відбивається на свідомості неповнолітніх.

Додатковим безпосереднім об'єктом злочину є нормальний психічний, фізичний і моральний розвиток неповнолітніх.

Предметом злочину, передбаченого ст. 301 КК України, є твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру, зокрема, відповідно до ч. 1 цієї статті предметом злочину є твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру; ч. 2 – кіно-, відеопродукція та комп'ютерні програми порнографічного характеру; ч. 4 – є твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію.

Твір – це оригінальний як обнародований, так і необнародований продукт творчої праці вченого, письменника, художника та ін. Зокрема, до творів належать такі, як: літературні письмові твори (книги, вірші, оповідання, романи, брошури, статті, комп'ютерні програми тощо), їх сценічні обробки, а так само обробки фольклору, придатні для сценічного показу; лекції, проповіді та інші усні твори; музичні і драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу; аудіовізуальні твори; твори архітектури; твори прикладного мистецтва; переклади, аранжування, деякі інші переробки творів і обробки фольклору (похідні твори).

До *зображень* слід віднести будь-яке відтворення за допомогою спеціальних приладів або барвників, пристосоване виключно для зорового сприйняття людини: картини, фотографії, у т. ч. дизайн-проекти інтер'єрів приміщень, вивіски, емблеми та інші елементи візуальної інформації, рекламні буклети тощо.

Інші предмети порнографічного характеру – скульптури, різьблення тощо.

Термін “порнографія” має латинське походження (porno – непристойний, grafire – писати) і означає непристойне зображення сексуальних стосунків, є синонімом розпусти, статевої і моральної розбещеності.

Згідно зі ст. 1 Закону України “Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 року *порнографією* є вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація статевих актів,

самоцільна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти;

Порнографічні твори, предмети та інші предмети порнографічного характеру можна поділити на такі, що впливають на свідомість особи, яка сприймає її зміст:

– візуальним шляхом: 1) статичні зображення (малюнки, фотографії, картини, гравюри, фрески, фотознімки, скульптури, різьблення, статуетки, емблеми, слайди, копії цих зображень); 2) динамічні зображення (рухливі фігурки, ролики без звукового супроводу, голограми тощо); 3) тексти (рукописні, друковані, машинописні, записані мовою ЕОМ з можливістю подальшого відображення на моніторі, копії цих текстів);

– органами слуху (тексти порнографічного характеру у прозі, віршах або у вигляді пісень, записаних на носії інформації, які при використанні впливають на органи слуху – платівки, магнітофонні плівки, компакт-диски, дискети, жорсткі диски комп'ютерів тощо);

– аудіовізуально (комбіновано органами зору і слуху) – комп'ютерні програми, кіно- та відеопродукція, мультиплікація, телепрограми, вистави тощо, записані на відеокасети, відеодиски, дискети та інші носії інформації.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів, інше, придатних для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, що відображаються у вихідному або об'єктному кодах).

Предметом злочину є як оригінали, так і копії вказаних предметів.

Порнографічні твори, зазвичай, не мають культурної та художньої цінності, змістовного й естетичного навантаження, характеризуються примітивним сюжетом або взагалі його відсутністю. Аналіз об'єктивної сторони злочину дозволяє дійти висновку, що предметом злочину, передбаченого ст. 301 КК України, є лише твори, інші предмети, призначені для збуту чи розповсюдження, а не для власного користування. При визначенні предмета злочину також потрібно встановити, що іншими особами, яким вони демонструються, сприймаються саме як порнографічні і збуджують статеву пристрасть.

Для визнання порнографічного характеру зазначених творів, зображень, інших предметів, кіно- і відеопродукції, комп'ютерних програм обов'язковим є проведення експертизи (див. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру, підготовлені Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі), яка здійснюється Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі (04053, вул. Артема, 73, м. Київ, тел.: (044) 486-1161, (044) 486-1799, факс: (044) 486-1161, адреса сайту: <http://www.moral.gov.ua>) (див. Інструкцію про порядок проведення експертизи Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі (із змінами, унесеними рішенням Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 31 березня 2011 року № 3) або центральним органом виконавчої влади у сфері культури і мистецтва, інформації, телебачення і радіомовлення, освіти, захисту прав споживачів чи іншим органом, до видання яких належать питання захисту суспільної моралі (Київським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України: 03057, вул. Смоленська, 6, м. Київ, тел.: (044) 200-2929, адреса сайту: <http://www.kniise.com.ua>).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 301 КК України, полягає в наступних формах: 1) ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження; 2) виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження; 3) збут чи розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру; 4) примушування до участі у створенні творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.

Під терміном *ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру* слід розуміти фактичне їх переміщення через державний або митний кордон України. Не можна дії особи додатково кваліфікувати за ст. 201 КК України, оскільки твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру не є предметом контрабанди.

Виготовлення творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру – дії, унаслідок яких ці предмети виникають або тиражуються (створення, копіювання, інше відтворення):

– створення нових творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру. Найчастіше це має місце при авторстві (співавторстві), літературній обробці, при перекладі порнографічного тексту;

– унесення певних змін в уже існуючі зображення, предмети або твори, наприклад, переробка еротичного твору в порнографічний шляхом унесення в його зміст порнографічних елементів;

– технічне відтворення будь-якого порнографічного твору, зображення іншого предмета порнографічного характеру (друк, запис на магнітний носій, монтаж та інше);

– розмноження (тиражування) уже існуючих порнографічних творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, залежно від їх матеріального носія. Наприклад, виготовлення електронних копій малюнку, аудіо-, відеопродукції тощо.

Такі дії, як позування при виготовленні порнографічного твору, виконання ролей, їх озвучування, надання приміщень, технічних засобів для створення порнографічного твору, зображення або іншого предмета порнографічного характеру за умов усвідомлення фактичного їх змісту та з метою подальшого поширення утворюють співучасть у відповідному злочині.

Під *зберіганням творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру* потрібно розуміти будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним незаконним їх перебуванням у володінні винного (він може тримати їх при собі, у будь-якому приміщенні, сховищі або в іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру настає незалежно від його тривалості.

Як пособництво у вчиненні злочину, передбаченого відповідною частиною ст. 301 КК України, можуть кваліфікуватися дії, пов'язані з участю у зйомках кіно- або відеофільмів порнографічного характеру, наданням приміщень, технічних засобів для створення предметів порнографічного характеру.

Під *перевезенням творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру* слід розуміти їх переміщення як

територією України, так і за її межі будь-яким видом транспорту (автомобільний, залізничний, повітряний тощо).

Іншим *переміщенням творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру* буде вважатися, наприклад, їх перенесення з місця їх зберігання до іншого місця, а також передача творів, зображень порнографічного характеру за допомогою світової мережі Інтернет.

Збут творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру полягає в їх оплатному або безоплатному відчуженні (продаж, дарування, передача замість повернення боргу тощо). Для настання відповідальності за збут таких творів достатньо факту збуту хоча б одного твору хоча б одній особі.

Розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру – це будь-яка дія, за допомогою якої ці об'єкти безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, у т.ч. доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором. Розповсюдження більш широке за змістом поняття, яке включає як збут предметів злочину, передбачених ст. 301 КК України, так і забезпечення платного або безоплатного ознайомлення (поширення) з ними якомога більшої кількості осіб (шляхом демонстрації та інші дії, унаслідок яких предмет переходить до інших осіб або сприймається ними в об'єктивованій формі, безоплатному або за символічну плату роздаванні книжок або плакатів, іншої друкованої продукції тощо).

Для кваліфікації немає значення, чи є особа, що розповсюджує твір, зображення або інші предмети порнографічного характеру, його автором або виробником, чи вона одержала його від інших осіб.

Судово-слідча практика свідчить про окремі проблеми встановлення саме факту демонстрації зображень порнографічного характеру та ознак суб'єктивної сторони злочину.

Наприклад, прокуратурою Дніпровського району міста Києва за фактом розповсюдження порнографічної продукції ЗАТ “Воля-кабель” було порушено кримінальну справу. У постанові про порушення кримінальної справи зазначено, що програми Private Gold, Private Blue та Spice Platinum є порнографією, і що такий висновок ґрунтується на висновках спеціаліста. Разом з тим слід узяти до уваги, що

ЗАТ “Воля-кабель” надає послуги кабельного телебачення та відповідно до Закону України “Про телекомунікації” є провайдером телекомунікацій. Послуга кабельного телебачення полягає в забезпеченні доступу до обраних абонентом пакетів телевізійних програм, які виготовляються та/чи розповсюджуються на території України вітчизняними та іноземними телеорганізаціями (правовласниками), про що укладається угода. Таким чином, з технічної точки зору підприємство забезпечує прийом та індивідуальний розподіл пакетів програм, які самостійно вибрав абонент. До того ж відповідно до ст. 40 Закону України “Про телекомунікації”, оператори, провайдери телекомунікацій не несуть відповідальності за зміст інформації, що передається їх мережами. Водночас програми Private Gold, Private Blue та Spice Platinum поширюються транскордонним способом. Країнами походження є Королівство Нідерланди та Сполучене Королівство Великобританії (які підписали Конвенцію), а отже їх мовлення регулюється положеннями Європейської конвенції про транскордонне телебачення та не може містити порнографію. ЗАТ “Воля-кабель” має угоди з правовласниками цих програм і телеорганізацій, що їх поширюють, мають відповідні дозволи та ліцензії країни походження, сигнал, що несе ці програми легально присутній на міжнародному супутнику, а отже питання щодо відповідності програм Private Gold, Private Blue та Spice Platinum міжнародному законодавству у сфері телебачення та захисту суспільної моралі не може поставати як таке. Зважаючи на еротичний характер програм та беручи до уваги вимоги ст. 13 Закону України “Про захист суспільної моралі”, згідно з якими розповсюдження теле-, радіо-, аудіо- і відеопродукції сексуального чи еротичного характеру спеціалізованим засобом масової інформації можливе лише за умов спеціальної обробки сигналу, ЗАТ “Воля-кабель” ужито заходів для забезпечення доступу до програм Private Gold, Private Blue та Spice Platinum у кодованому вигляді, тобто таким чином, щоб прийом сигналу став неможливим без пристрою декодування. Більш того, урахувавши необхідність певного обмеження обігу еротичної продукції, ЗАТ “Воля-кабель” пропонує абонентам для придбання декодуючий прилад який додатково обладнаний так званим “батьківським кодом”, тобто абонент може самостійно обмежити доступ до програм за

допомогою спеціального шифру, що є суттєвим додатковим обмеженням для перегляду програм неповнолітніми особами.

Таким чином, у зв'язку з відсутністю принаймні, ознак суб'єктивної сторони злочину (про порнографічний характер інформації питання має вирішуватися із застосування норм міжнародного права) справа підлягала закриттю.

Розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру може здійснюватися через мережу Інтернет, у т.ч. у вигляді спілкування.

Спілкування в мережі Інтернет – це процес обміну електронними повідомленнями між двома та більше комп'ютерними пристроями, що мають підключення до Інтернету та передають ці повідомлення у вигляді пакетів даних, створюваних та оброблюваних на основі стандартів протоколу IP. Відповідне спілкування може відбуватися як у вигляді безпосереднього обміну повідомленнями між учасниками спілкування, так і опосередковано, через публічні Інтернет-ресурси: сайти, форуми, чати, блоги, дошки повідомлень та ін. Повідомлення можуть бути як текстові, так і в аудіо-, відеорежимі. Спілкування може бути як в режимі реального часу, так і з відстрочкою отримання повідомлення адресатом або адресатами.

Сайт – сукупність електронних документів (файлів) приватної особи або організації в комп'ютерній мережі, об'єднаних під однією адресою (доменним ім'ям або IP-адресою).

Примушування до участі у створенні творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру – це будь-які дії проти волі особи, спрямовані на те, щоб саме ця особа взяла участь у створенні творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру. Така особа може бути автором або співавтором книги, комп'ютерної програми, відеофільму, як видавець книги, редактор програми телебачення чи актор у фільмі тощо.

Застосування фізичного насильства не охоплюється диспозицією жодної з частин ст. 301 КК України. У зв'язку з цим потрібна додаткова кваліфікація дій винного за відповідними статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти життя і здоров'я особи (статті 121, 122 КК України та інші).

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 301 КК України, є вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї

статті, щодо кіно- та відеопродукції і комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.

До кіно- та відеопродукції порнографічного характеру слід віднести як готові повнометражні та короткометражні кіно- та відеофільми, так і не докінця змонтовані кінокадри і будь-які інші відеозаписи, які можна відтворити для перегляду та які мають порнографічний характер. За способами фіксації зображення і розповсюдження фільми поділяються на кіно-, відеофільми тощо.

Комп'ютерною програмою слід вважати набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, відображені у вихідному або об'єктному кодах).

Неповнолітніми є особи, які не досягли 18-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 3 та ч. 5 ст. 301 КК України, є вчинення дії, передбаченої частинами першою або другою цієї статті, повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великому розмірі.

Згідно зі ст. 32 КК України під *повторністю* злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених ст. 301 КК України, незалежно від того, чи була особа судима за раніше вчинений злочин чи ні. Важливо мати на увазі, що повторність виключається, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності, або якщо судимість за цей злочин було погашено чи знято.

Повторність відсутня при вчиненні продовжуваного злочину, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

Єдиний злочинний намір, який об'єднує злочинні діяння при вчиненні продовжуваного злочину, як особливий вид умисної форми вини, має місце тоді, коли винний, за наявності загальних ознак умислу, реалізовує свій задум, розраховуючи вчинити в різний час не одне, а декілька (два чи більше) тотожних за своїми ознаками злочинних діянь, спрямованих на досягнення загального результату. Єдиний злочинний намір

щодо вчинення продовжуваного злочину, як правило, виникає у винного ще до вчинення першого з діянь, які складають продовжуваний злочин. Водночас такий намір може виникнути і в процесі вчинення першого діяння.

Наявність ознак продовжуваного злочину з точки зору кваліфікації діяння означає, що воно розглядається як один злочин, а не як повторність злочинів. Продовжуваний злочин може бути кваліфікований за ознакою великого чи особливо великого розміру, якщо ці критерії передбачені відповідною статтею КК України як кваліфікуючі ознаки і якщо відповідна шкода сумарно заподіяна внаслідок усіх епізодів продовжуваного злочину.

Учинене діяння за попередньою змовою групою осіб буде мати місце у випадку, коли дві чи більше особи до початку злочину домовилися про спільне його вчинення і для цього розподілили між собою дії, спрямовані на досягнення спільної мети. При цьому винні особи можуть виступати як співвиконавці, так і з розподілом ролей.

Згідно з приміткою до ст. 301 КК України, отримання доходу *у великому розмірі* має місце, коли його сума у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 301 КК України є вчинення дій, передбачених частинами першою або другою цієї статті, щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 4 ст. 301 КК України, має такі форми:

1) вчинення злочину (ввезення в Україну з метою збуту чи розповсюдження; виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з метою збуту чи розповсюдження; збут чи розповсюдження; примушування до участі у створенні таких предметів; збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них таких предметів; учинення дій щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру) щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію;

2) примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.

Дитяча порнографія означає зображення в будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, задіяної в реальній або змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях (відповідно до п. "с" ст. 2 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (Факультативний протокол ратифіковано Законом від 3 квітня 2003 року, під дитячою порнографією розуміють будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином у сексуальних цілях). З одного боку, вітчизняний законодавець розширює перелік відповідних зображень (зображення особи, яка виглядає як дитина), з іншого, звужує (зображення статевих органів дитини можливе тільки в сексуальних цілях).

Згідно з п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ) від 27 лютого 2004 року № 2 "Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність" *примушуванням неповнолітнього до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру* (ч. 3 ст. 301 КК) вважаються будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) і спрямовані на те, щоб особа, яка не досягла 18-річного віку, виступила автором (співавтором) відповідного твору або взяла участь у його створенні, як актор, режисер, оператор тощо.

Суб'єктом досліджуваного злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктом дій з порнографічними предметами, учиненими відносно неповнолітніх або з примушуванням неповнолітніх до участі у створенні предметів порнографічного характеру, може бути особа, якій на момент учинення злочину виповнилося 18 років.

В юридичній літературі розглядається питання щодо можливості визнання суб'єктом поширення порнографічних

предметів власників Інтернет ресурсів (операторів телекомунікацій чи провайдерів телекомунікацій). Однак такого обов'язку (контролю за інформацією в мережі) чинне законодавство щодо вказаних осіб не передбачає. Як відомо, згідно з п. 18 ст. 39 Закону України “Про телекомунікації” від 18 листопада 2003 року оператор телекомунікацій чи провайдер телекомунікацій зобов'язаний на підставі рішення суду обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії. Однак згідно з абзацом 6 ст. 7 Закону України “Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 року забороняється пропонування або надання доступу до продукції, що містить дитячу порнографію.

Під продукцією порнографічного характеру слід розуміти будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друковану, аудіо-, відеопродукцію, у тому числі рекламу, повідомлення та матеріали, продукцію засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій чи які містять інформацію порнографічного характеру (абзац 7 ч. 1 ст. 1 указанного закону).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Як і в ст. 300 КК України, законодавець виділив в якості обов'язкової ознаки складу злочину мету – збут або розповсюдження.

Застосування фізичного насильства не охоплюється диспозицією жодної з частин ст. 301 КК України, тому потрібна додаткова кваліфікація дій винного за відповідними статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти життя і здоров'я особи (статті 121, 122 КК України та інші).

1.3. Кримінально-правова характеристика створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК України)

Суспільна небезпека цього злочину пов'язаного із створенням або утриманням місць розпусти і звідництва, полягає в тому, що він сприяє поширенню венеричних та інших інфекційних захворювань, призводить до деградації неповнолітніх, а також є засобом незаконного отримання злочинного доходу.

Родовим та основним безпосереднім об'єктом зазначеного вище злочину, є моральні засади суспільства у сфері сексуальних стосунків. Суспільна мораль вимагає, щоб

зв'язки між людьми для задоволення статевих потреб установлювалися на основі особистої симпатії, не допускає ведення статевого життя виключно за винагороду.

Предметом злочину та одночасно місцем учинення злочину в першій формі (створення або утримання місць розпусти) є *місце розпусти* – будь-які приміщення або їх частини в будівлях промислово-виробничого, комунально-побутового та іншого службового призначення, у навчально-виховних, медичних, торговельних закладах, місцях розваг та ігорного бізнесу, масажних салонах, перукарнях, лазнях, жилих будинках, готелях, кемпінгах, будинках і таборах відпочинку, пансіонатах, санаторіях, інших лікувально-профілактичних оздоровчих установах, наметових містечках, трейлерах, автомашинах, кіосках, сараях, землянках тощо, якщо їх пристосовано для заняття проституцією та вчинення розпусних дій.

Поняття “місце” в назві та диспозиції ч. 1 ст. 302 КК України, означає ймовірну різноманітність приміщень, а не їх кількість.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину передбачає дві форми вчинення злочину: 1) створення або утримання місць розпусти; 2) звідництво для розпусти.

Створення місць розпусти - це дії, завдяки яким певний об'єкт починає використовуватися для розпусти (безладних статевих зв'язків, групових сексуальних дій, проституції), зокрема, підшукання, наймання, пристосування, облаштування приміщень або інших місць, наприклад, відкриття закладів, які маскуються іншим призначенням (масажні кабінети, лазні, нічні клуби, стриптиз-бари), але використовуються для розпусти; набір персоналу для обслуговування таких місць; оснащення меблями, посудом, предметами інтимної гігієни тощо.

Утримання місць розпусти передбачає забезпечення функціонування таких місць, а саме: підбір бажаних скористатися цими місцями для розпусти, фактичне надання приміщення чи іншого об'єкта для розпусти, підтримання об'єкта в стані придатності для використання як місця розпусти (оплата комунальних послуг, охорона, прибирання); обслуговування клієнтів; прибирання і ремонт місць; здійснення конспіративних заходів.

Реклама місць розпусти тягне за собою відповідальність згідно ст. 148-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Коли утримання місць розпусти бере на себе організована злочинна група, то її організатор займається і добором проституток, іншого персоналу (диспетчерів, охоронців, лікарів та ін.), керує “кримінальною групою”. Здебільшого організатор виконує водночас функції утримувача місця розпусти для розпусних дій. Він може не проживати в місці його розташування, проте зобов’язаний постійно піклуватися про його належне функціонування, забезпечувати всім необхідним, ураховуючи клієнтів, які прагнуть участі в розпусті. Пошук клієнтів для місць розпусти кваліфікується за ст. 302 КК як звідництво.

Звідництво для розпусти, тобто посередництво, що полягає у підшукуванні осіб, які бажають задовольнити свої статеві потреби, і зведення їх з тими, хто може надати сексуальні послуги.

Розпустою вважається безладне статеве спілкування природним або неприродним способом для задоволення статевої пристрасті за гроші, інші матеріальні цінності, предмети натурального обміну або безоплатно. Коло учасників розпусних дій може бути визначеним і невизначеним. Місце проведення може бути як постійним, так і змінюватись або використовуватись періодично.

Суб’єкт зазначеного злочину – особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо місце для розпусти організовано з використанням службового становища винної особи – такі діяння належить кваліфікувати за сукупністю ст. ст. 302 та 364 КК України.

Суб’єкт злочину за ч. 3 ст. 302 КК України є особа, яка досягла 18-річного віку, тобто залучати неповнолітнього повинна саме повнолітня особа.

Суб’єктивна сторона такого злочину характеризується умислом: особа усвідомлює суспільну небезпечність вчинюваних нею дій, які дістають вияв в утриманні місць розпусти або звідництві для розпусти, і бажає їх вчиняти.

Судово-слідча практика свідчить, що відповідальність за цей злочин настає незалежно від того, чи переслідував винний при вчиненні дій корисливу мету.

Кваліфікуючими ознаками даного злочину за ч. 2 ст. 302 КК України є вчинення дій, передбачених ч. 1 вказаної статті, а) з метою наживи; б) особою, раніше судимою за цей злочин; в) організованою групою.

Мета наживи передбачає бажання винного одержати шляхом учинення діяння матеріальні блага для себе або інших осіб (гроші, коштовності, цінні папери, майно тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо), або досягти іншої матеріальної вигоди.

Дії винного за умов наявності попередньої судимості за створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти (за будь-який його вид) можна кваліфікувати як повторні у випадку, якщо ця судимість не знята та не погашена в установленому законом порядку.

Повторність учинення даного злочину, при відсутності судимості особи за цей злочин не є підставою для кваліфікації його дій за ч. 2 ст. 302 КК України. Проте кожний епізод створення або утримання місць розпусти, а також звідництва для розпусти має бути окремо описаний в процесуальних документах.

Організованою групою є група у складі кількох осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28 КК України).

Згідно з п. 9 постанови ПВСУ від 23 грудня 2005 року № 13 “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями” *організованою групою* є внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності.

Стійкість організованої групи полягає в її здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім так і зовнішнім.

Кваліфікуючою ознакою злочину, пов'язаного із створенням або утриманням місць розпусти і звідництва, за ч. 3 ст. 302 КК України є вчинення дій, передбачених частинами

першою або другою ст. 302 КК України, учинені із залученням неповнолітнього.

Згідно з п. 16 постанови ПВСУ від 27 лютого 2004 року № 2 “Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність” залучення неповнолітнього до створення або утримання місць розпусти з метою наживи або без такої та до звідництва для розпусти полягає в учиненні будь-яких дій, спрямованих на те, щоб неповнолітній взяв безпосередню участь у відкритті місць розпусти під виглядом масажних кабінетів, лазень, нічних та стриптиз-барів, у доборі персоналу чи учасників розпусних дій, у придбанні або найманні приміщень для їх утримання, у забезпеченні їх функціонування, у сприянні сексуальним стосункам між незнайомими людьми тощо, а також безпосередньо в розпусних діях.

У разі залучення до створення, утримання місць розпусти, звідництва для розпусти неповнолітніх, які не досягли вісімнадцятирічного віку, або вчинення відносно них у подальшому розпусних дій має місце сукупність злочинів, відповідальність за які передбачена ч. 3 ст. 302 КК України і відповідною частиною ст. 156 КК України.

Ці злочини можуть супроводжуватись учиненням інших злочинів та кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. 302 КК України та, наприклад статтями 155, 156, 204, 300, 301, 303, 304, 315, 316 КК України.

1.4. Кримінально-правова характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України)

Суспільна небезпека сутенерства полягає, передусім, у шкоді, завданій здоров'ю населення та відносинам у сфері моральності.

У довідковій літературі термін “проституція” (від лат. “prostitutio” – образа) визначається як продаж жінкою свого тіла з метою здобути засоби для існування. За зайняття проституцією передбачена адміністративна відповідальність на підставі ст. 181-1 КУпАП.

Родовим та основним безпосереднім об'єктом злочину є моральні засади суспільства в частині вільного задоволення статевих потреб. Небезпека сутенерства різнобічна і полягає в тому, що принижуються честь і гідність тих, хто займається

проституцією, створюється загроза поширенню ряду небезпечних хвороб, виникають аморальні джерела доходів тощо. Додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК України, може стати статевая свобода, здоров'я, воля і гідність особи.

Об'єктивна сторона злочину, пов'язаного із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією передбачає три самостійні види (форми) злочинної діяльності, які відрізняються один від одного за ознаками об'єктивної сторони: а) втягнення особи в заняття проституцією; б) примушування особи до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи вразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; в) сутенерство.

Утягування до заняття проституцією – це будь-які умисні ненасильницькі дії, що полягають у схиленні, спонуканні осіб жіночої, а так само й чоловічої статі до торгівлі своїм тілом. Схилення, навіть, до разового вступу в сексуальні відносини за плату може вважатись утягненням у заняття проституцією.

Примушуванням до заняття проституцією є вимога на виконання (невиконання) певних дій (різновидом є професійні обов'язки проститутки), що мають спрямованість на задоволення за плату статевих потреб, бажань і фантазій клієнта. Примушування до заняття проституцією може здійснюватися шляхом застосування фізичного насильства (побої, умисне заподіяння легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень), погрози застосування фізичного насильства або з використанням іншого психічного насильства.

Законодавець передбачив 4 способи вчинення злочину, а саме шляхом обману, шантажу, з використанням уразливого стану особи, застосування чи погрози застосування насильства.

Обман полягає у повідомленні потерпілому з метою введення в оману неправдивих відомостей або приховування певних відомостей, які б мали суттєве значення для його поведінки. Таким чином, обман може мати як активний (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей про певні факти, обставини, події), так і пасивний характер (умисне замовчування юридично значимої інформації).

Обман як спосіб утягнення до заняття проституцією передбачає обіцянку надати роботу, наприклад, у масажному салоні, нічному клубі, вар'єте тощо. Насправді особа, яка вчиняє

обман, планує використати жінку (чоловіка) для заняття проституцією. Пропозиції з приводу працевлаштування на таку чи іншу роботу за кордоном можуть надаватися з метою втягнути (примусити) до заняття проституцією особу, яка опинилася в беспорядному стані, потрапила в залежність. За умов доведення цієї мети до кінця винний буде нести відповідальність за ст. 149 КК України.

Шантаж, як спосіб утягнення (примушування) до заняття проституцією полягає у погрозі викриттям, повідомленням зацікавленим особам (батькам, чоловіку, дружині, державним, громадським чи іншим організаціям, приватним особам) відомостей, які компрометують або ображають особу потерпілого або які він бажає зберегти в таємниці (наприклад, вимога займатися проституцією під погрозою повідомлення про засудження в минулому чи про наявність венеричного захворювання); погрозі заподіянням іншої шкоди, залякування з метою створити вигідну для себе обстановку, поставити потерпілу особу в залежне становище, зокрема, вивезення особи за кордон і відібрання в неї документів, погроза заподіяння шкоди рідним чи близьким, доведення до потерпілого наміру продати в рабство чи піддати груповому звалтуванню тощо. Шантажем також є погрози розголосити дійсні факти, неправдиві відомості, здійснити наклеп.

Уразливим станом особи, згідно ч. 2 примітки до ст. 149 КК України, слід вважати зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Крім того, для кваліфікації злочину обов'язково слід установити, що винна особа усвідомлювала перебування потерпілої особи саме в такому стані.

Для встановлення наявності в потерпілого уразливого стану внаслідок застосування лікарських препаратів, наркотичних засобів, отруйних, токсичних чи інших сильнодіючих речовин, з'ясування механізму їх впливу проводиться відповідна експертиза.

Погроза застосуванням насильства полягає в залякуванні потерпілої особи заподіянням фізичної шкоди. Погроза повинна

стосуватися самого потерпілого, а не інших осіб, хоча б і близьких до того, хто має займатися проституцією.

Застосування насильства – заподіяння тілесних ушкоджень, побойів, незаконне позбавлення волі, зґвалтування, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, інші насильницькі дії.

Сутенерством, згідно з ч. 1 примітки до ст. 303 КК України, є дії винної особи із забезпечення заняття проституцією іншою особою. Крім того, це можуть бути різні дії, спрямовані на організацію проституції іншими особами (надання транспорту, охорони, забезпечення необхідними засобами, підшукування клієнтів, надання медичної допомоги тощо). Водночас винна особа не впливає ні фізично, ні психічно на початок зайняття проституцією іншою особою.

Суб'єктом злочину, пов'язаного із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією, є фізичні осудні особи, що досягли 16-річного віку. Суб'єктом примушування або втягнення в заняття проституцією або сутенерства стосовно неповнолітніх (малолітніх) може бути особа, якій на момент учинення злочину виповнилося вісімнадцять років (ч. 3 ст. 303 КК України). Спеціальним суб'єктом зазначеного злочину є службова особа і особа, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Суб'єктивна сторона злочину, пов'язаного із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією, характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює, що чинить психічний вплив на жінку (чоловіка) і бажає в такий спосіб схилити (примусити) її (його) до заняття проституцією. Мотиви злочину на кваліфікацію не впливають і здебільшого мають корисливий характер.

Кваліфікуючими ознаками зазначеного злочину є вчинення вказаних дій: щодо кількох осіб; повторно; за попередньою змовою групою осіб; службовою особою з використанням службового становища; особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК України); щодо неповнолітнього; організованою групою (ч. 3 ст. 303 КК України); щодо малолітнього; якщо дії пов'язані із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією спричинили тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 303 КК України).

Утягнення в заняття проституцією (примушування до зайняття проституцією) чи сутенерство вчинене щодо

кількох осіб (двох чи більше осіб) може бути вчинене як одночасно, так і в різний час, одним або різними способами. Для інкримінування цієї кваліфікуючої ознаки необхідно, щоб стосовно попереднього випадку втягнення в заняття проституцією чи інших вказаних дій не сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. Втягнення в заняття проституцією однієї особи і наступне втягнення іншої охоплюються ч. 2 ст. 303 КК України.

Повторним є злочин, учинений особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ст. 303 КК України, незалежно від того, чи була особа судима за раніше вчинений злочин чи ні. Важливо мати на увазі, що повторність виключається, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності, або якщо судимість за цей злочин було погашено чи знято.

Учиненням злочину *за попередньою змовою групою осіб* визнається спільне вчинення злочину двома і більше особами, які до початку злочину домовилися про його спільне вчинення. При цьому винні особи можуть діяти як в співвиконавці, так і з розподілом ролей.

Зловживанням службовим становищем службовою особою є використання службових повноважень, пов'язаних із здійсненням прав та обов'язків, якими службова особа наділена в силу займаної посади, усупереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем матиме місце не лише в разі вчинення службовою особою діяння пов'язаного з власними повноваженнями.

Використання матеріальної залежності – це використання винною особою свого становища, завдяки якому інша особа (потерпілий) повністю або частково перебуває на утриманні винної особи, що схилила її до зайняття проституцією. До числа цих осіб можуть належати батьки, опікуни та інші особи, які забезпечують винного житлом, харчуванням, одягом, грошима. Інша залежність – будь-яка інша, крім зазначеної вище, залежність потерпілого від винного, що виникла через певні життєві обставини, наявність зобов'язань перед такою особою або підкорення їй. Така залежність може обумовлюватися родинними, партійними, релігійними або іншими відносинами, а також мати службовий характер.

Судова практика відносить до *тяжких наслідків* смерть або самогубство потерпілого, утрата будь-якого органу чи його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності, а так само зараження вірусом імунодефіциту людини або іншою невиліковною інфекційною хворобою чи сифілісом, що сталися внаслідок зайняття проституцією.

Слід мати на увазі, що відповідальність за тяжкі наслідки настає як за умов, коли винна особа передбачала їх можливість, так і за умов, коли вона могла і повинна була їх передбачити.

У випадку, коли винна особа вчиняє вбивство потерпілої особи з метою приховати факт втягнення її в заняття проституцією, такі дії слід кваліфікувати згідно з п. 9 ч. 2 ст. 115 та ч. 1 (при відсутності кваліфікуючих ознак) ст. 303 КК України. При цьому важливо встановити мету вбивства.

РОЗДІЛ II

Обставини, що підлягають установленню в кримінальних провадженнях, відкритих за ознаками злочинів, передбачених статтями 149, 301, 302, 303 КК України

2.1. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 149 КК України

У кримінальних провадженнях, викритих за фактом торгівлі людьми, у якості типових обставин, що підлягають установленню, можна визначити:

2.1.1. Обставини, що належать до події злочину:

а) час учинення торгівлі людьми (період часу між вербуванням потерпілих і передачею їх третім особам);

б) місце вчинення злочину (місце вербування потерпілих, а також місце продажу потерпілих);

в) спосіб учинення злочину (підготовка до вчинення торгівлі людьми; вербування потерпілих; переправлення потерпілих через кордон; передача потерпілих третім особам; приховування торгівлі людьми);

г) наявність співучасників торгівлі людьми. У зв'язку тим, що більшість таких злочинів учиняється злочинними групами, у процесі розслідування підлягає встановленню особа, яка організувала злочинну групу, а також усі її члени;

д) відомості про особу потерпілого (прізвище, ім'я, по – батькові, рік, місяць, день і місце народження, громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, фах або професія, місце проживання тощо).

2.1.2. Обставини, які мають значення для кваліфікації діяння як торгівлі людьми:

а) безпосередній об'єкт злочину – честь та гідність особи;

б) предмет злочину – людина;

в) об'єктивна сторона злочину – торгівля людьми або вчинення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації;

г) суб'єкт – загальний, тобто фізична осудна особа, віком не молодше 16 років;

д) суб'єктивна сторона – прямий умисел;

є) мотив – користь;

ж) мета – сексуальна експлуатація, використання у порнобізнесі, експлуатація праці потерпілого тощо.

2.1.3. Обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин, пов'язаний з торгівлею людьми:

а) біографічні дані особи: прізвище, ім'я, по – батькові, рік, місяць, день і місце народження, громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, фах або професія, місце проживання;

б) стан здоров'я особи, яка вчинила злочин, рівень її фізичного і розумового розвитку, а саме, наявність або відсутність фізичних або психічних вад, раніше перенесених тяжких захворювань, травм голови. Установлення стану здоров'я має юридичне значення при вирішенні питань про осудність особи, яка вчинила злочин;

в) відомості, що характеризують особу за місцем роботи, проживання, у сім'ї;

г) відомості про судимість особи. Установлення цього факту має значення для кваліфікації вчиненого особою діяння за відповідними частинами ст. 149 КК України та іншими статтями Кримінального кодексу України;

д) матеріальний стан особи: рівень прибутку, наявність або відсутність грошового внеску в банку, цінних паперів, іншого приватного майна. Установлення цих даних має значення для забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна.

2.1.4. Обставини, що належать до суб'єктивної сторони злочину, пов'язаного з торгівлею людьми:

а) мотив злочину;

б) мета злочину;

в) вина особи, яка вчинила злочин. Для цього необхідно встановити:

- усвідомлення особою суспільно-небезпечного характеру свого діяння;

- передбачення особою суспільно-небезпечних наслідків свого діяння або можливість їх настання;

- бажання або свідоме допущення особою настання суспільно-небезпечних наслідків.

г) додаткові обставини, які характеризують суб'єктивну сторону торгівлі людьми:

- поведінка особи до вчинення злочину (наприклад, висловлювання особою, яка вчинила торгівлю людьми, своїх намірів учинити таке діяння);

- поведінка особи після вчинення злочину (наприклад, виправдовування особою після вчинення торгівлі людьми своїх дій).

2.1.5. Обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, пов'язаного з торгівлею людьми:

а) учинення торгівлі людьми щодо неповнолітнього;
б) учинення торгівлі людьми щодо кількох осіб;
в) учинення торгівлі людьми повторно;
г) учинення торгівлі людьми за попередньою змовою групою осіб або організованою групою;

д) учинення торгівлі людьми з використанням службового становища;

є) учинення торгівлі людьми особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності;

ж) учинення торгівлі людьми, пов'язаної з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну;

з) учинення торгівлі людьми з метою вилучення в потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства;

і) учинення під час торгівлі людьми дій, які спричинили тяжкі наслідки.

2.1.6. Обставини, які відповідно до статті 66, 67 КК України пом'якшують та обтяжують покарання особи за вчинення злочину, пов'язаного з торгівлею людьми.

2.1.7. Обставини, що визначають характер і розмір шкоди, завданої зазначеним злочином:

а) розмір матеріальної шкоди, яка заподіяна потерпілому в результаті вчинення щодо нього торгівлі людьми (ураховуючи витрати на відновлення здоров'я);

б) розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння;

в) ступінь втрати працездатності потерпілого;

г) судові витрати;

д) розмір моральної шкоди, заподіяної потерпілому, і в чому вона полягає.

2.1.8. Обставини, що визначають причини і умови, які сприяли вчиненню торгівлі людьми.

2.1.9. Обставини, які вказують на постзлочинну діяльність особи, яка вчинила торгівлю людьми. Необхідно з'ясовувати мотиви і цілі постзлочинної поведінки, оскільки це має значення для встановлення суб'єктивної сторони злочину і його правильної кваліфікації. Так, завжди доцільно встановлювати:

а) наявність або відсутність висловлювань винною особою після вчинення злочину жалю щодо того, що трапилося, коли і перед ким, якого змісту її висловлювання;

б) наявність або відсутність діяльного каяття, з'явлення зізнанням, шире каяття або активне сприяння розкриттю злочину;

в) продовжувала або ні особа, яка вчинила торгівлю людьми, висловлювати намір провадити злочинну діяльність, коли і перед ким, якого змісту її висловлювання;

г) наявність або відсутність деліктної протидії розслідуванню (перешкодження явці свідка, потерпілого; спонукання їх до відмови від дачі показань; підкуп цих осіб; погроза помстою за раніше дані показання).

2.2. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 301 КК України

У кримінальних провадженнях, викритих за фактом ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, у якості типових обставин, що підлягають установленню, можна визначити:

2.2.1. Обставини, пов'язані з подією злочину:

2.2.1.1. Наявність події злочину, пов'язаної з порнографічними предметами

Розслідування даних злочинів починається після виявлення ознак, що вказують на наявність події конкретного злочину, які містяться в заявах громадян, посадових осіб підприємств, установ, організацій, рапортах та інших документах працівників правоохоронних органів. Такі ознаки можуть підтверджуватися і певними фактами, а саме: виявленням порнографічних предметів або місць їх створення; виявлення осіб, які поширюють чи виготовляють зазначену продукцію тощо.

Незважаючи на ознаки злочину, пов'язаного з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, сама подія може бути відсутня у зв'язку з помилкою

заявника, інсценуванням злочину, невірним тлумаченням, розумінням того, що сталося, фактичної або юридичної помилки слідства.

2.2.1.2. Спосіб учинення злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами

Точне встановлення характеру та змісту дій щодо вчинення злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами, у багатьох моментах характеризує особу злочинця, їх кількість, а також відіграє важливу роль для правильної кваліфікації скоєного злочину тощо.

Створення порнографічних предметів – це створення таких творів заново, як у випадку їх авторського створення, за допомогою проведення сексуальних дій різного характеру та фіксації цих порнографічних сцен на матеріальні носії, а саме фото-, відеозйомку, створення зарисовок, малюнків, творів, а також online трансляція за допомогою мережі Інтернет тощо.

Виготовлення порнографічних предметів – це технічне створенням таких предметів шляхом їх розмноження, тиражування, монтажу тощо. Поширення порнографічних предметів здійснюється шляхом ввезення в Україну та має місце в разі фактичного їх переміщення через державний або митний кордон України. Перевезення або інше переміщення зазначених предметів означає їх відправлення з одного місця в інше в межах України з використанням будь-якого виду транспорту. Інше переміщення таких предметів здійснюється шляхом пересилання поштою, передачі в певне місце через знайомих тощо.

Збут (реалізація) виготовленої порнографічної продукції передбачає платне чи безоплатне їх відчуження (продаж, обмін, дарування), за своїм змістом є різновидом розповсюдження.

Розповсюдження порнографічних предметів – це демонстрація їх змісту чи фізична передача для використання, перегляду, тиражування, в результаті чого такі предмети стають доступними іншим особам. Одним із способів вчинення злочинів даної категорії є зберігання, зокрема володіння такими творами або предметами, знаходження їх у винного, у його помешканні, автомобілі, схованці чи в інших вибраних місцях, з подальшим їх збутом чи розповсюдженням.

2.2.1.3. Час, місце та інші умови вчинення злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами

Кожний етап злочину, від його підготовки до приховування, має певний проміжок часу. Особливо ретельно з'ясовуються рік, місяць, число, день тижня, час доби (навіть хвилини) створення, виготовлення та поширення порнографічних предметів.

Наступним елементом події злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами, є встановлення місця вчинення кожного епізоду злочинних дій, під яким розуміється частина простору, у межах якої вчинено дії, що утворюють об'єктивну сторону злочину.

У разі встановлення місць поширення порнографічних предметів у стійких злочинних каналах підлягає встановленню весь маршрут руху таких предметів, який включає в себе місця створення, виготовлення, напрямок переміщення та місця їх розповсюдження.

До інших обставин злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами, що підлягають з'ясуванню, слід віднести:

- умови видимості і чутності на місці злочину;
- присутність осіб, які не брали безпосередньої участі в розслідуваній події (пасивна група свідків-очевидців);
- участь осіб, присутніх на місці злочину, у захисті потерпілого, у затриманні злочинців, ін. (активна група свідків-очевидців);
- поведінка потерпілого (вчинення опору, інше);
- умови, що сприяли і перешкождали досягненню злочинної мети.

2.2.2. Обставини, пов'язані з об'єктом злочинів пов'язаних з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, складається з комплексного предмету злочинного посягання, оскільки він поєднує в собі статево недоторканність осіб, у тому числі дітей, а також безпосередньо предмети порнографічного характеру.

Предметом злочину, передбаченого ст. 301 КК України, є порнографічні тексти, фотографічні вироби, зображення, вироби, знаряддя, сувеніри та побутові предмети, кіно-, відеопродукція, звукозаписи та порнографічні комбіновані вироби і збірки матеріалів. В обов'язковому порядку підлягає встановленню найменування даної продукції, упакування,

кількість, призначення, стан (готова продукція, напівфабрикат, нова, така, що використовується, тощо), ціна інше.

У процесі розслідування злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією, виникає необхідність не лише встановити обставини створення даних предметів, їх виготовлення, розповсюдження, але й з'ясувати питання щодо належності цих предметів до продукції порнографічного характеру, зокрема до дитячої порнографії.

Матеріали та предмети з порнографічними зображеннями неповнолітніх виступають як необхідна ознака злочину, будучи одночасно однією з головних обставин, що підлягає доказуванню. Суттєво також установити факт того, що знайдені об'єкти є порнографічними і на них завідомо зображено неповнолітніх, тобто осіб, які не досягли 18-річного віку. Кваліфікуючою ознакою даного злочину є зображення на порнографічних предметах осіб, які не досягли 14-річного віку.

2.2.3. Обставини, пов'язані з особою підозрюваного переважно характеризують особистість злочинців. До них відносять як біологічно-психологічні якості особи (стать, вік, фізичні та психічні властивості), так і соціальні зв'язки (місце народження, проживання, роботи, родинні, дружні та інші зв'язки і т. д.). Крім зазначених вище даних, необхідно також установити відомості, що характеризують соціальний статус особи злочинця: освіта, професія, сфера діяльності, місце роботи (якщо є, а в разі відсутності роботи з'ясувати причини і протягом якого часу не працює); джерело доходів; сімейний стан, наявність і вік дітей, працездатних і непрацездатних батьків; місце роботи батьків підозрюваного; проживає з родичами чи окремо, у яких стосунках перебуває тощо.

Учинення злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами, може відбуватися тільки з прямим умислом, тобто повинно бути встановлено, що винний, здійснюючи дії із створення, виготовлення та поширення, усвідомлював фактичну сторону, а звідси – і суспільну небезпеку свого діяння.

Про мету збуту та розповсюдження порнографічних предметів можуть свідчити наявність відповідної домовленості з набувачами (споживачами), інші обставини справи, а саме: створення, виготовлення, зберігання матеріалів та предметів порнографічного характеру особою, яка ними не користується та не цікавиться, значна їх

кількість, зручне для поширення упакування таких товарів з елементами маскуванню; неодноразові операції з порнографічними предметами; стійкі зв'язки з дрібними розповсюджувачами; джерела доходів винного та інші обставини, які завжди повинні оцінюватися в їх сукупності.

Абсолютна більшість злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами, учиняється з корисливим мотивом, а саме збут чи розповсюдження даної продукції передбачає прагнення отримати матеріальну вигоду для себе чи інших осіб або позбавитися матеріальних витрат.

Обставини, що належать до злочинів, пов'язаних з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, учинених групою осіб.

Учинення злочинів, пов'язаних з порнографічними предметами, потребує стійкого механізму їх організації, тому має місце такий вид співучасті, як організована група, яка за кількістю і ступенем організованості може поділятися на види:

злочинна організація;

організована злочинна група;

окремі групи злочинців, діяльність яких пов'язана з дитячою порнографією.

Незалежно від форми співучасті необхідно встановити всіх осіб, причетних до вчинення злочинів, пов'язаних з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів; форму співучасті; роль кожного з учасників організованої групи при підготовці та приховуванні злочину. Установленню підлягають кількість і персональний склад злочинного угруповання з моменту його створення та до викриття; особи, які очолюють організовану групу в цілому і при вчиненні окремих злочинів; кількість учинених злочинів, окремих епізодів злочинної діяльності; структура злочинного угруповання, функції його учасників; хто з членів організованої групи брав участь у кожному з епізодів злочинної діяльності і в якій ролі.

Участь кожного з учасників в окремо взятих епізодах злочинної діяльності і роль кожного мають важливе значення для розкриття даного виду злочинів.

2.3. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 302 КК України

На практиці під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, використовують систему доказування певних обставин, а саме:

2.3.1. Обставини, що належать до події злочину:

- *час і місце створення або утримання місць розпусти і звідництва.*

Установленню підлягають час та безпосередньо місце організації місць розпусти, якими є будь-які споруди чи інші об'єкти в яких вчиняються розпусні дії, зокрема, окремий житловий будинок, квартира чи їх частина, різноманітні нежитлові (підвали, горища), виробничі приміщення (лазня, лікарський чи масажний кабінети), транспортні засоби (каюти суден, вагони, салони автобусів чи літаків), а також намети, курені.

Обов'язковою ознакою таких місць є їх спеціальна пристосованість і можливість використання для вчинення розпусних дій або проституції.

- *факт учинення розпусних дій у місці розпусти.*

Розпусними діями в цьому випадку необхідно розуміти безладні статеві зносини, що здійснюються в природній або неприродній спосіб для задоволення статевої пристрасті за гроші, інші матеріальні цінності тощо або безоплатно.

Дискусійним є питання можливості визнання послуг з надання еротичного масажу розпусними діями. У випадках, якщо за своїм змістом цей вид масажу передбачає вчинення розпусних дій (доторкання до статевих органів будь-якою частиною тіла з метою викликати збудження, здійснення статевих збочень, імітація статевого акту, схиляння до вчинення дій сексуального характеру стосовно особи, яка надає послуги масажу, учинення акту онанізму в присутності клієнта та ін.), ці дії слід вважати розпусними в контексті ст. 302 КК України.

- *фактичні дії підозрюваного щодо створення місця розпусти, його утримання або ж звідництва для розпусти.*

Залежно від виконуваних дій підозрюваного в кримінальному провадженні з'ясовуються:

а) у випадку створення місця розпусти – питання наявності дій, завдяки яким певний об'єкт починають використовувати для розпусти (безладних статевих зв'язків, групових сексуальних дій, проституції), а саме питання про:

завершення пошуку приміщення чи іншого місця для вчинення розпусних дій; придбання, найм, оренду чи набуття будь-яким іншим способом приміщення чи іншого місця для вчинення розпусних дій; відкриття закладів, які маскуються іншим призначенням (масажні кабінети, лазні, нічні клуби, стриптизбари), але використовуються для розпусти; облаштування приміщення чи іншого місця для вчинення розпусних дій (ремонт, меблювання, забезпечення відеоспостереженням тощо); підбір персоналу для роботи в приміщенні чи іншому місці для вчинення розпусних дій; забезпечення засобами зв'язку; забезпечення його функціонування транспортом;

б) у випадку утримання місця розпусти – питання наявності дій, спрямованих на підтримання його функціонування, а саме щодо: пошуку клієнтів; отримання замовлень від клієнтів та грошей; оплата найму (оренди) приміщення, комунальних послуг, транспортних витрат, інші фінансові розрахунки; придбання і реалізація клієнтам білизни, інших предметів для сексуального збудження, продуктів харчування та напоїв; прибирання приміщення та вчинення інших дій побутового характеру (у тому числі приготування їжі особам, які надають інтимні послуги); забезпечення охорони приміщення, здійснення конспіративних заходів тощо.

Утримувач місця розпусти може бути господарем приміщення чи розпоряджатися ним на інших підставах. Послуги можуть надаватися за плату чи безоплатно як знайомим, так і незнайомим господарю особам;

в) у випадку звідництва для розпусти – питання наявності дій з посередництва для розпусти, що виявляються в сприянні сексуальним стосункам малознайомих чи незнайомих осіб між собою (пошук осіб, які згодні вчинювати розпусні дії, знайомство або організація зустрічей таких осіб, схилення осіб до розпусти та ін.).

2.3.2. Винуватість підозрюваного в учиненні кримінального правопорушення

Злочини, пов'язані зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом учиняються тільки умисно. Проводячи комплекс слідчих (розшукових) дій, потрібно беззаперечно довести, що вчинення даного злочину є умисним.

Завдання з установлення винуватості особи, яка підозрюється у вчиненні зазначеного злочину ускладнено тим, що

показання осіб, які займаються проституцією, і обслуговуючого персоналу місця розпусти часто бувають суперечливі, явно помилкові або неповні. Нерідко утримувач місця розпусти має одночасно декілька таких місць, але сам намагається уникати особистих контактів як з клієнтами, так і з особами, які займаються проституцією, доручаючи безпосередню роботу адміністраторам, нерідко малознайомим або взагалі незнайомим один одному. Виручені гроші з місць розпусти організатор може отримувати особисто або через спеціально найнятого касира.

2.3.3. Відомості про особу підозрюваного

До відомостей про особу підозрюваного відносять біографічні дані, стан здоров'я, рівень фізичного і розумового розвитку, відомості, що характеризують особу за місцем роботи, проживання, про стосунки в сім'ї, відомості про судимість особи, матеріальний стан, тощо.

2.3.4. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення

Під час проведення досудового розслідування обов'язково підлягають установленню обставини, які впливають на ступінь тяжкості злочину, а саме з'ясування питань його вчинення:

а) з метою наживи (отримання матеріальної винагороди в будь-якому вигляді, а також ухилення від сплати суми, яку винний повинен був передати);

б) особою, раніше судимою за такий самий злочин (особа має судимість за злочин, передбачений ст. 302 КК України, яка не погашена і не знята в установленому законом порядку);

в) організованою групою, якщо такий злочин учинено внутрішньостійким об'єднанням кількох осіб (трьох і більше суб'єктів злочину), які попередньо зорганізувалися для його готування або вчинення, потрібно встановити яким чином здійснювався розподіл ролей, наявність співвиконавців або ж поєднання цих форм співучасті;

г) із залученням неповнолітнього, тобто особою, яка не досягла 18-річного віку.

Необхідно пам'ятати, що залучення до створення або утримання місць розпусти чи звідництва для розпусти неповнолітніх, які не досягли 16-річного віку, поєднане з наступним учиненням щодо них розпусних дій, кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 302 і відповідною частиною ст. 156 КК України.

2.3.5. Обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження

2.3.6. Зв'язок з іншими злочинами (проти статевої свободи, статевої недоторканності особи, громадського порядку, моральності тощо).

У кримінальних провадженнях, відкритих на підставі статті 302 КК України, предметом доказування, крім указаних вище обставин, є:

а) необхідність установлення наявності місць розпусти, які складають єдину мережу;

б) установлення способів зв'язку та методів маскування злочинної діяльності, оскільки в більшості випадків місця розпусти маскуються під певні заклади з надання медичних або побутових послуг (лазні, масажні салони тощо);

в) з'ясування принципів розподілу отриманих доходів;

г) виявлення наявних корумпованих зв'язків у державних органах тощо.

Злочин має певні визначені законом елементи складу й деякі інші обставини, які належать до предмета доказування в кримінальному провадженні. Разом з тим кожен злочин, навіть із числа однотипних, має, як і будь-яке явище реальної дійсності, конкретні особливості, які його індивідуалізують.

Усі ці кримінально-правові загальні й окремі явища становлять систему обставин, які потрібно встановити при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 302 КК України. Отже, з'ясування зазначених обставин уточнюється при розслідуванні залежно від наявної ситуації.

2.4. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 303 КК України

У кримінальних провадженнях, відкритих за фактами сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією підлягають установленню типові обставини:

2.4.1. Обставини, що належать до події злочину:

- місце вчинення злочину, час, знаряддя злочину, час функціонування місця розпусти, якщо проституцією займались у такому місці, кількість випадків надання приміщення для заняття проституцією тощо;

- об'єктивна сторона злочину проявляється у:

- а) втягненні особи в заняття проституцією;
- б) примушуванні до заняття проституцією.

У випадку втягнення в заняття проституцією потрібно встановити наявність дій обвинувачуваного, унаслідок яких інша особа спонукається до певної поведінки (у даному випадку - до заняття проституцією), залучається до неї, у такої особи виникає бажання поводитися певним чином. При цьому, на відміну від примушування, потрібно встановити факти учинення особою в подальшому бажаних для винного дій за власною волею. По суті втягнення полягає у впливі на свідомість конкретного чоловіка чи жінки завдяки переконанню в доцільності, вигідності певної поведінки, що здійснюється шляхом умовлянь, підкупу, розпалювання почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, розповідей про легкість і доступність певних дій, навчання способам та прийомам їх виконання тощо.

У випадку примушування до заняття проституцією потрібно встановити наявність дій підозрюваного, унаслідок яких інша особа всупереч своєму бажанню повинна почати займатися проституцією. Способами примушування є: обман, шантаж, використання вразливого стану потерпілого, насильство чи погроза його застосування.

Сутенерство полягає у створенні, керівництві або участі в організованій групі, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг особами чоловічої та жіночої статі з метою отримання прибутків. Така група наділена, насамперед, загальними ознаками організованої групи, визначеними в ч. 3 ст. 28 КК України, та специфічними – мета організованої групи полягає в забезпеченні діяльності з проституції. Таким чином, у ході досудового розслідування необхідно встановити факти надання приміщення для зайняття проституцією, транспортних послуг, здійснення охорони, звідництва, рекламування, корупційних зв'язків для забезпечення невтручання державних органів тощо. Така діяльність може здійснюватися приховано або під прикриттям легальних форм (утримання нічних клубів, масажних кабінетів, служб знайомств тощо);

- вік, психологічний стан потерпілих, наявність усвідомленого наміру використовувати для заняття проституцією неповнолітніх або малолітніх потерпілих. До того ж слід пам'ятати, що відповідно до примітки 2 ст. 303 КК України відповідальність за втягнення малолітнього чи

неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від учинення таких дій з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням насильства, використанням службового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності;

- відомості про переміщення потерпілих через державний кордон України, шляхи такого переміщення (легальний або нелегальний вивіз), засоби, способи, час та місце незаконного переправлення осіб через державний кордон України, що може виявлятися в організації осіб, які бажають незаконно перетнути державний кордон України, або схиленні певним чином окремих осіб (групи осіб) до такого перетинання державного кордону без відповідних документів, або підробленні відповідних документів для перетинання кордону і забезпечення такими документами тих, хто бажає незаконно перетнути державний кордон;

- утягнення в заняття проституцією, поєднане з незаконним позбавленням волі особи, що може об'єктивно виявлятися в застосуванні різних способів і засобів (закриття особи в приміщенні з позбавленням можливості вийти з нього, зв'язування, поміщення в спеціальне сховище тощо).

2.4.2. Обставини, що підтверджують винуватість підозрюваного в учиненні злочину

Суб'єктивна сторона злочину, пов'язаного з сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією, характеризується умисною виною, тобто наявністю прямого наміру на підготовку, учинення, приховування злочину, створення злочинної групи. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК України, є мета отримання доходу, а у випадку сутенерства мета полягає й у забезпеченні діяльності проституції.

2.4.3. Відомості про особу підозрюваного

Суб'єкт злочину є загальним, тобто фізична осудна особа у віці не молодше 16 років (у кримінальних провадженнях необхідно встановити обставини, що характеризують особу підозрюваного, службове становище, наявність або відсутність злочинної групи, у рамках якої він діяв, а при наявності такої – визначити рольову участь кожного зі злочинців).

2.4.4. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину

З метою правильної кваліфікації злочину, передбаченого ст. 303 КК України, необхідно встановити обставини, які впливають на ступінь тяжкості злочину, а саме його вчинення: щодо кількох осіб; повторно; за попередньою змовою групою осіб; службовою особою з використанням службового становища; особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК України), а також ознаки учинення стосовно неповнолітнього; організованою групою (ч. 3 ст. 303 КК України); стосовно малолітнього або спричинення ним тяжких наслідків (ч. 4 ст. 303 КК України).

2.4.5. Злочинні (зокрема тяжкі) наслідки, характер і розмір шкоди, заподіяної злочином

Тяжкими наслідками, що дають підстави кваліфікувати дії винного за ч. 4 ст. 303 КК України, можуть бути визнані смерть або самогубство, СНІД, душевна хвороба або інший розлад здоров'я, утрата будь-якого органу чи його функцій, самопокалічення особи, непоправне знівечення обличчя, небажана вагітність, переривання вагітності чи втрата здатності до дітонародження, зараження венеричною хворобою, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження тощо.

РОЗДІЛ III

Пошук фактичних даних про торгівлю людьми та злочини проти моральності

3.1. Загальні засади пошуку фактичних даних про злочин

Відповідно до статті 1 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” першим завданням оперативно-розшукової діяльності визначено пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (торгівля людьми; ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів; створення або утримання місць розпусти і звідництва; сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією).

Під такою діяльністю розуміють одну з форм оперативно-розшукової діяльності, яка являє собою систему розвідувально-пошукових заходів, що провадяться її уповноваженими суб’єктами для отримання та перевірки первинної інформації про осіб, предметів і подій, які становлять для оперативних підрозділів оперативний інтерес, з метою встановлення ознак злочину чи спростування інформації про нього. Основні ознаки оперативного пошуку¹:

об’єктами оперативного пошуку є особи, предмети та події (факти), які є джерелами оперативної інформації;

основним критерієм віднесення певної особи, предмета та події до об’єктів оперативного пошуку є те, що вони становлять оперативний інтерес для оперативних підрозділів правоохоронних органів, а первинна інформація про них є оперативно значущою для цих підрозділів;

оперативний пошук здійснюється поза зв’язком з конкретною особою або фактом, конкретною справою, виконанням окремих завдань, розкриттям та розслідуванням окремих злочинів, а також уже відомими фактами і особами;

здійснення оперативного пошуку ґрунтується на потенційній можливості розпізнання об’єкта пошуку за

¹ Погорецький М. А. та Шеломенцев В. П. Пошукові ознаки об’єктів оперативного пошуку : поняття та сутність [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VAUMVS/2010_4/pogoret.pdf

попередньо відомими ознаками, що властиві саме цим ще невідомим конкретним об'єктам пошуку (особі, предмету, події (факту)), які підлягають установленню в ході його здійснення;

основними завданнями оперативного пошуку є отримання первинної інформації про осіб, предмети, події (факти), які становлять для оперативних підрозділів оперативний інтерес, а також перевірка цієї інформації для встановлення ознак злочину чи спростування інформації про нього;

зміст оперативного пошуку становить постійна, активна цілеспрямована пошукова робота, яка являє собою систему розвідувально-пошукових заходів, що вживаються як особисто суб'єктами пошуку (особистий пошук), так із залученням до нього відповідних сил і засобів;

підставою для початку пошуку первинної оперативно значущої інформації є законодавчий припис (пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України);

для проведення розвідувально-пошукових заходів достатньо лише припущення щодо підготовки чи вчинення злочину за наявності окремих ознак, що вказують на такі діяння або на осіб, які готують, учиняють чи вчинили злочин, до того ж таке припущення може мати характер версії, що ґрунтується на певних фактах;

оперативний пошук здійснюється в місцях найімовірнішого виявлення об'єктів пошуку, а саме там, де криміногенні процеси мають тенденцію повторюваності, регулярності проявів у часі та просторі, де ймовірно є поява осіб, які готують, учиняють чи вже вчинили злочин, а також спостерігається концентрація криміногенного контингенту;

час і місце оперативного пошуку залежно від обставин визначаються суб'єктами пошуку та відповідними приписами (функціональними обов'язками, вказівками, планами тощо).

3.2. Пошук фактичних даних про торгівлю людьми (ст. 149 КК України)

Пошук фактичних даних про торгівлю людьми – це активна пошукова діяльність, спрямована на встановлення:

осіб, від яких, з урахуванням їх поведінки, можна очікувати вчинення торгівлі людьми, об'єднання з іншими

особами в групу або приєднання до існуючої з метою вчинення даного злочину;

осіб, які замислюють учинення торгівлі людьми з метою вивчення можливості запобігання злочину або фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб відповідно до вимог законодавства;

осіб, які вчинили торгівлю людьми та не були встановлені;

осіб, які вчинили торгівлю людьми та встановлені, але переховуються від органів досудового слідства і суду;

безвісно зниклих осіб, особливо які виїхали за кордон і зв'язок з якими втрачений, якщо є підстави вважати, що ці особи могли стати жертвами торгівлі людьми;

свідків та очевидців торгівлі людьми або інших обставин, які мають оперативно-розшукове чи доказове значення;

грошей та цінностей, якими розраховувалися при вчиненні торгівлі людьми або на певних етапах протиправної діяльності, а також які отримані в результаті експлуатації потерпілих від цього злочину;

знаряддя та засоби, які використовувалися для втілення злочинного наміру вчинення торгівлі людьми;

інших предметів, що мають оперативно-розшукове та доказове значення (документи, боргові розписки, електронні носії інформації з відповідними даними тощо) або заборонені до зберігання, носіння чи використання (зброя, наркотичні засоби, які застосовувалися при вчиненні торгівлі людьми, тощо);

обставин та умов, що сприяють учиненню торгівлі людьми, та пов'язаних із нею злочинів;

конкретних фактів торгівлі людьми.

Пошук фактичних даних про торгівлю людьми передбачає аналіз інформації, яка може бути отримана з різних джерел. Узагальнено напрями проведення такого пошуку:

перевірка заяв і повідомлень громадян;

робота з особами, які конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом МВС України, спрямована на встановлення конкретних фактів і обставин торгівлі людьми та осіб, причетних до неї;

моніторинг рекламних оголошень;

моніторинг діяльності туристичних та транспортних фірм, агенцій з працевлаштування, найму, ескорт-агенцій та шлюбних бюро;

вивчення інформації, яка надходить від інших правоохоронних органів та закордонних колег;

моніторинг повідомлень у засобах масової інформації, результатів наукових та інших досліджень у цій сфері;

опрацювання даних інформаційно-аналітичних систем МВС України;

опрацювання інформації, яку мають інші державні органи та установи, прикладом, Міністерство закордонних справ України, Державна прикордонна служба України, Державна митна служба України, інші;

опрацювання інформації, яку мають міжурядові (Міжнародна організація з міграції) та неурядові організації (Міжнародний правозахисний центр “Ла-Страда Україна”), до сфери діяльності яких належить протидія торгівлі людьми;

опрацювання повідомлень, які надходять на гарячі лінії, спрямовані на допомогу потерпілим від торгівлі людьми, сексуального насильства тощо;

робота з особами, раніше засудженими за вчинення торгівлі людьми або пов’язаних із нею злочинів;

опрацювання інформації, отриманої від уже встановлених потерпілих від торгівлі людьми або їх близьких чи родичів;

опрацювання інформації про факти торгівлі людьми, отриманої під час розслідування вже відкритих кримінальних проваджень.

З наведеного переліку найбільшу цінність являє собою інформація, отримана або від потерпілої особи, її рідних чи близьких, або з негласних джерел. Практика свідчить, що потерпілі можуть особисто звернутися до органів внутрішніх справ із заявою про вчинення торгівлі людьми, але не завжди в них є така можливість чи навіть бажання, зокрема через необізнаність у цих питаннях. Таким чином, необхідно самостійно вживати заходів з установлення таких осіб, для чого треба постійно проводити аналіз інформації, отриманої з різних джерел. Під час документування і розслідування вже відомих фактів торгівлі людьми особливу увагу слід приділити питанню встановлення всіх потерпілих, оскільки торгівля людьми часто має багатоепізодний характер, а кількість постраждалих вірогідно може бути більша, ніж відомо на початку.

Важливим напрямом роботи щодо пошуку фактичних даних про торгівлю людьми, яка має транснаціональний

характер, можуть стати заяви від родичів і знайомих зниклих осіб з приводу неповернення їх із-за кордону. Таку інформацію слід розглядати як ознаку того, що конкретна особа, досить вірогідно могла стати жертвою торгівлі людьми. Отже, до їхніх заяв і повідомлень слід ставитися серйозно, адже йдеться про можливість потрапляння людини до тенет торгівців “живим товаром”, унаслідок чого не лише її свобода, а й здоров’я та життя можуть опинитися під загрозою. Не виключено, що людина може стати жертвою й інших злочинів.

Разом з тим, перевірка таких заяв має передбачати збір інформації серед близьких, знайомих, сусідів, колег зниклої особи про її взаємовідносини із заявником з метою подальшого підтвердження чи спростування версії, що нібито зникла особа добровільно поїхала та не бажає підтримувати зв’язки з заявником. Крім того, не виключена можливість, що особа, яка звертається до міліції, сама причетна до вбивства нібито зниклої особи, і таким чином намагається спрямувати оперативний підрозділ і слідство хибним шляхом з метою уникнення кримінальної відповідальності.

Іншим ключовим напрямом у пошуку ознак торгівлі людьми є залучення до конфіденційного співробітництва осіб, які мають можливість надавати інформацію, що являє оперативний інтерес у протидії торгівлі людьми. Працівник оперативного підрозділу повинен проводити активну роботу з виявлення осіб, яким відома інформація про факти торгівлі людьми, діяльність організованих груп, які можуть бути причетні до даних злочинів, а також постійно працювати з ними.

За допомогою таких осіб вирішуються завдання:

виявлення латентних злочинів, до яких належить торгівля людьми, і осіб, які їх учинили;

проникнення в організовані групи та злочинні організації, до сфери діяльності яких належить торгівля людьми, або проведення оперативно-розшукових заходів щодо конкретних осіб для встановлення їх причетності до торгівлі людьми чи інших злочинів, пов’язаних з нею;

розшуку осіб, причетних до торгівлі людьми, а також установа безвісно відсутніх;

виявлення осіб, які можуть учинити торгівлю людьми чи інші пов’язані з нею злочини, вивчення способу їх життя,

виявлення злочинних намірів і дій з метою попередження, припинення і розслідування таких злочинів;

одержання та фіксації фактичних даних, що можуть бути використані як докази в кримінальному судочинстві про торгівлю людьми;

виявлення причин і умов, що сприяють учиненню торгівлі людьми;

установлення місць зберігання речових доказів, а також зброї та наркотиків, що можуть бути у членів організованої групи, причетної до торгівлі людьми та інші.

Важливою особливістю роботи з особами, залученими до конфіденційного співробітництва є те, що вони не мають права підбурювати та провокувати будь-кого до вчинення торгівлі людьми чи інших злочинів.

Крім того, пошук фактичних даних про торгівлю людьми в сучасних умовах має охоплювати моніторинг оголошень, у яких пропонуються робота (некваліфікована для молодих дівчат привабливої зовнішності або чоловіків найбільш працездатного віку) або посередницькі послуги з усиновлення чи пошуку донорів для трансплантації органів. Такі оголошення слід шукати в засобах масової інформації, а також у глобальній мережі Інтернет. Зауважимо, що з розвитком інформаційних технологій, йдеться про “онлайнову” торгівлю людьми, у зв’язку з чим аналіз наявної в Інтернеті інформації набуває все більшого значення в пошуку фактичних даних про торгівлю людьми.

Разом з тим з метою пошуку даних про торгівлю людьми та організовані групи, учасники яких причетні до неї, необхідно розглянути можливість щодо створення спеціальних фірм, які б працювали у сфері туризму, працевлаштування чи надання посередницьких послуг з оформлення документів для виїзду за кордон, що сприятиме потраплянню в поле зору оперативного підрозділу МВС України осіб, які готують або вчиняють торгівлю людьми, сприяють даним злочинам з метою подальшої фіксації фактичних даних про протиправні діяння таких осіб та груп відповідно до вимог законодавства України.

3.3. Пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України)

Пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів являє собою активну пошукову діяльність, спрямовану на встановлення:

осіб, які замислюють ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів з метою вивчення можливості попередження вчинення злочину;

осіб, які готуються до ввезення, виготовлення, збуту або розповсюдження порнографічних предметів;

осіб, які вже ввозили, виготовляли, збували або розповсюджували порнографічні предмети, або причетних до такої діяльності осіб, у тому числі модельної зовнішності, задіяних до виготовлення порнографічних предметів;

свідків та очевидців ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів;

осіб, до яких потрапили порнографічні предмети, у тому числі з використанням мережі Інтернет;

грошей та цінностей, які були витрачені на протиправну діяльність, пов'язану з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, джерела їх надходження, а також документальне підтвердження розрахунків (документи про грошові перекази, про оплату праці особам модельної зовнішності або іншим, документи про розрахунки за допомогою мережі Інтернет);

грошей та цінностей, які були отримані протиправним шляхом під час збуту і розповсюдження порнографічних предметів;

порнографічних предметів;

знарядь та засобів, які використовувалися для втілення злочинного наміру: фото-, відеотехніка, носії електронної інформації з порнографічними предметами, технічне обладнання, яке використовувалося для їх копіювання і розповсюдження тощо;

предметів і документів, що мають оперативно-розшукове та доказове значення (договори, укладені учасниками виготовлення порнографічних предметів, які засвідчують певні обставини, наприклад про оренду приміщень для виготовлення порнографічних предметів, а також інші документи: медичні

довідки про обстеження на венеричні хвороби, чеки про закупку обладнання тощо);

обставин та умов, що сприяють ввезенню, виготовленню, збуту або розповсюдженню порнографічних предметів;

конкретних фактів ввезення, виготовлення, збуту або розповсюдження порнографічних предметів.

Пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів передбачає постійний активний пошук та аналіз інформації. Наведемо напрями такого пошуку:

отримання та перевірка заяв або повідомлень про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів від громадян, яким стало відомо про такі факти;

пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів у мережі Інтернет;

робота з особами, які конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом МВС України, спрямована на встановлення конкретних фактів та обставини ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів;

взаємодія з іншими правоохоронними органами та закордонними колегами з метою отримання від них та подальшої перевірки інформації про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів;

взаємодія з неурядовими організаціями, до сфери діяльності яких належить протидія ввезенню, виготовленню, збуту або розповсюдженню порнографічних предметів, з метою отримання від них відповідної інформації та подальшої її перевірки;

моніторинг повідомлень у засобах масової інформації про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів, а також перевірка результатів журналістських розслідувань у цій сфері;

моніторинг діяльності туристичних і транспортних фірм, агенцій з працевлаштування, найму, ескорт-агенцій та шлюбних бюро щодо отримання інформації про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів;

опрацювання повідомлень, які надходять на гарячі лінії, спрямовані на допомогу потерпілим від торгівлі людьми, сексуального насильства тощо;

робота з особами, раніше засудженими за ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів, а також торгівлю людьми або інші злочини проти моральності, з метою отримання інформації про раніше невстановлені факти та обставини ввезення, виготовлення, збуту або розповсюдження порнографічних предметів;

опрацювання та перевірка інформації, отриманої від вже встановлених потерпілих або їх близьких чи родичів про невстановлені факти та обставини ввезення, виготовлення, збуту або розповсюдження порнографічних предметів;

опрацювання інформації невстановлені факти та обставини ввезення, виготовлення, збуту або розповсюдження порнографічних предметів під час розслідування інших кримінальних проваджень.

У разі отримання позитивних результатів пошуку фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів уживаються заходи щодо фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, передбачені законодавством України.

3.4. Пошук фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництво, а також про сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (статті 302, 303 КК України)

Пошук фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництво, а також про сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією являє собою активну пошукову діяльність, спрямовану на встановлення:

осіб, які мають задум створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також займатися сутенерством або втягнути особу в заняття проституцією з метою вивчення можливості щодо запобігання злочину або подальшого документування протиправної діяльності;

осіб, які готуються до створення або утримання місць розпусти чи звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;

осіб, які вже створили або утримують місця розпусти чи займаються звідництвом, а також сутенерством або втягують осіб у заняття проституцією;

осіб, яких утягують у заняття проституцією, а також задіяних до надання сексуальних послуг;

осіб, які користувалися сексуальними послугами в місцях розпусти або послугами осіб, утягнутих у проституцію;

свідків та очевидців створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;

приміщень, які використовуються як місця розпусти і звідництва;

грошей та цінностей, які були витрачені на організацію злочинної діяльності, джерел їх надходження, а також документальне підтвердження розрахунків (документи про грошові перекази, чеки з розрахунками за оренду приміщень тощо);

протиправного доходу, тобто грошей і цінностей, отриманих у результаті діяльності створених або утримуваних місць розпусти та звідництва, а також за сутенерство або експлуатацію осіб, які займаються проституцією або втягнені в таку діяльність. Крім того, необхідно вжити заходів щодо встановлення інших матеріальних цінностей причетних до таких злочинів осіб з метою забезпечення можливого відшкодування завданих ними збитків;

предметів і документів, що мають оперативно-розшукове та доказове значення. Це можуть бути договори оренди приміщень, деталізації (роздруківки) телефонних з'єднань причетних до правної діяльності осіб, боргові розписки, насамперед осіб, яких утягують у проституцію, електронні носії інформації із записами відеокамер спостереження в приміщеннях, де розташовані місця розпусти і звідництва, автостоянках, розміщених поруч, тощо;

обставин та умов, що сприяють створенню або утриманню місць розпусти і звідництва, а також сутенерству або втягненню особи в заняття проституцією;

конкретних фактів створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;

інших фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Пошук фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією передбачає постійний активний

пошук та аналіз інформації, отриманої з різноманітних джерел. Наведемо напрями такого пошуку:

отримання та перевірка заяв або повідомлень про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією від громадян, яким стало відомо про такі факти;

пошук фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією в мережі Інтернет;

робота з особами, які конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом МВС України, спрямована на встановлення конкретних фактів та обставини створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;

взаємодія з іншими правоохоронними і державними органами та закордонними колегами з метою отримання від них та подальшої перевірки інформації про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією;

взаємодія з неурядовими організаціями, до сфери діяльності яких належить протидія торгівлі людьми, а також захист осіб, постраждалих від сексуального насильства або експлуатації, з метою отримання від них відповідної інформації та подальшої її перевірки;

моніторинг повідомлень у засобах масової інформації про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, перевірка результатів журналістських розслідувань у цій сфері;

моніторинг діяльності туристичних і транспортних фірм, агенцій працевлаштування, найму, ескорт-агенцій та шлюбних бюро щодо отримання інформації про створення або утримання місць розпусти і звідництво, а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією;

перевірка повідомлень, які надходять на гарячі лінії, спрямовані на допомогу потерпілим від торгівлі людьми чи сексуального насильства, тощо;

робота з особами, раніше засудженими за створення або утримання місць розпусти, звідництво, сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, а також торгівлю людьми щодо отримання інформації про раніше невстановлені факти та обставини створення або утримання

місць розпусти і звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;

опрацювання та перевірка інформації, отриманої від вже встановлених потерпілих від даних злочинів або їх близьких і родичів про невстановлені факти та обставини створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;

опрацювання інформації про невстановлені факти та обставини створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією при розслідуванні інших кримінальних проваджень.

При встановленні фактичних даних про створення або утримання місць розпусти і звідництва, а також про сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією вживаються передбачені чинним законодавством заходи щодо фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, причетних до таких злочинів.

РОЗДІЛ IV

Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях, відкритих за ознаками злочинів, передбачених ст.ст. 149, 301, 302, 303 КК України

4.1. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 149 КК України

4.1.1. Допит свідків і потерпілих

Свідків у провадженнях даної категорії можна умовно поділити на три групи.

До *першої групи* свідків слід віднести осіб, які можуть підтвердити вчинення певних дій підозрюваними з підготовки або вчинення ними торгівлі людьми. Специфічність цієї групи свідків полягає в потенційно більшій їх поінформованості про протиправні дії порівняно з іншими свідками, а також можливості перевірки їхніх показань.

Зокрема, підлягають допиту працівники державних органів, організацій та установ, які причетні до оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів та можуть у зв'язку з цим указати на осіб, які зверталися до них з цього приводу чи прохали їх про прискорення такого оформлення, або в разі використання підроблених документів – про підробку таких документів, інше.

До *другої групи* належать свідки, які добре знають потерпілих (друзі, знайомі, співробітники, сусіди, родичі потерпілих, інші).

Важливе значення для доказування факту торгівлі людьми можуть мати показання родичів, знайомих, яким, зі їх слів, може бути відомо про вивезення за кордон обманним шляхом (наприклад, під виглядом працевлаштування).

До *третьої групи належать* свідки, які добре знають підозрюваних.

Показання родичів, близьких і друзів підозрюваних вимагають критичної оцінки і всебічної перевірки. У зв'язку з цим слідчому важливо правильно визначити порядок виклику свідків для допиту. Передусім слід допитати тих свідків, сумлінність яких не викликає сумнівів. Осіб, не зацікавлених у встановленні істини,

доцільно допитувати після зібрання достатніх доказів, отриманих з достовірних показань інших свідків.

Під час допиту потерпілих від торгівлі людьми потрібно з'ясувати наступні питання:

1) особисті дані потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, місце народження, відомості про виховання, склад родини, наявність освіти, професії);

2) вербування потерпілого (як дізнався про роботу, зв'язки, від кого, вид запропонованої роботи і можливі засоби переконання погодитися на певну роботу, можливі обіцянки щодо заробітної плати, тривалості робочого часу, вихідних, відпусток, наявність у роботодавців фотографій (наприклад, знімків щасливих робітників чи влаштування вечірок, кількість зустрічей для обговорення запропонованої роботи, якими людьми, місце зустрічей, обіцяні вигоди на кожній з цих зустрічей, обговорення питань щодо повернення певних відсотків за працевлаштування, суми, порядок передачі цих грошей);

3) переправлення потерпілого за кордон (місце призначення, особи, які супроводжували потерпілого та оплачували проїзд, вид розрахунку на проїзді квитки (готівка, кредитна картка), наявність паспорта потерпілого, спосіб його отримання, наявність можливості тримати паспорт при собі під час подорожування, якщо ні, дізнатися про особу, яка тримала паспорти, яким способом були відібрані, у який момент, забезпечення водою і харчуванням, вид транспорту (літаком, поїздом, автомобільним транспортом), наявність зупинок чи зустрічей в аеропорту, на залізничному вокзалі, автовокзалі, особи, які зустрічали чи здійснювали перевезення, інше);

4) місце призначення (особи, які зустрічали, ознайомили з правилами роботи, указати ці правила, робочі години, оплата, місце ночівлі, проживання, заборона відвідувати певні місця, здійснювати прогулянки, вид покарання за порушення правил, дані про господаря, особу, яка тримає паспорти, відбирання речей в потерпілого, попередня обізнаність потерпілого про правила утримання).

5) робота потерпілого (тип виконуваної роботи, фактична тривалість робочого дня, наявність перерви, вихідних, розмір оплати праці, порядок розрахунку, наявність штрафних санкцій, їх види та сума, умови праці, кількість осіб, які працювали разом з потерпілим, спосіб та тривалість проїзду до місця роботи, наявність осіб, які контролювали якість виконуваних

робіт, їх ставлення до робітників, факт примусу до виконання роботи, роль та обов'язки господаря;

6) інші умови праці потерпілого (умови ночівлі (ліжко, підлога), наявність часу для відпочинку впродовж дня та ночі, види покарання за небажання працювати, факти оплати господарем житла, наявність та кількість змінного одягу, за чий рахунок та на яких умовах він придбався, періодичність, правила та спосіб оплати харчування, ставлення до хворого робітника, надання йому професійної медичної допомоги;

7) примушування потерпілого до роботи (заякування, фізичне насилля, боргова кабала, загроза зверненням до поліції та імміграційної служби), характеристика приміщення, де утримувався потерпілий (наявність огорожі, замків на дверях, спосіб їх зачинення, наявність ключа від замків у потерпілого, розміри вікон; наявність ключа у потерпілого); встановлення осіб, у яких потерпілий вимагав дозволу припинити працювати та просив повернути паспорт; а також наявність у цих осіб зброї, фактів вбивств, втечі або спроби втечі; види покарання за спробу втечі, наявність свідків зазначених фактів, встановлення правил поведінки при спілкуванні з поліцією у випадку затримання потерпілого;

8) втечі потерпілого (причини, умови та спосіб втечі, встановлення осіб, які сприяли потерпілому втекти, фактів пошуку потерпілого роботодавцем).

4.1.2. Допит підозрюваних

Під час допиту підозрюваних необхідно детально з'ясувати всі обставини залежно від предмета доказування за кожним з відомих слідству епізодів злочинної діяльності, зокрема:

1) час, місце, особа, за ініціативою якої досягнуто домовленості про продаж людей іноземним "партнерам", спосіб підтримання зв'язку з останніми, умови та спосіб продажу, а також порядок оплати за вивезених за кордон людей;

2) встановлення особи, яка вербувала потерпілих, кількості останніх, які саме способи при цьому використовувалися, а також час і місце, де відбувалося вербування;

3) шляхи вивезення людей за кордон, встановлення осіб, які займалися оформленням або підробленням необхідних для цього документів, встановлення часу, місця, способу та осіб, які сприяли незаконному перетинанню державного кордону;

4) яким чином здійснювалося працевлаштування потерпілих за кордоном (встановлення осіб, які їх зустрічали, їх

роль у складі злочинної групи, їх обізнаність щодо обставини подальшого перебування потерпілих за кордоном, інше);

5) склад злочинної групи, розподіл ролей між її учасниками.

4.2. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 301 КК України

4.2.1. Огляд місця події

Проведення огляду місця події в кримінальних провадженнях, відкритих за фактами поширення порнографічних предметів, має як загальні, так і специфічні ознаки.

Тактику проведення огляду обирають залежно від особливостей злочинної діяльності у сфері поширення порнографічних предметів.

У кримінальних провадженнях, відкритих за фактами поширення порнографічних предметів, огляду, за можливості, має передувати комплекс заходів з метою встановлення місця зберігання порнографічних предметів, способів його конспірації, режиму роботи складських приміщень для зберігання такої продукції, відвідувачів, приблизного обсягу партій продукції, що збувається, інших значущих обставин.

Крім того, попередньо має сенс отримати план приміщення, яке необхідно оглянути, у бюро технічної інвентаризації чи інших органах, які можуть надати таку інформацію, з метою встановлення під час візуального огляду можливих схованок. Важливо також з'ясувати питання щодо наявності складських приміщень.

Об'єктом огляду зазвичай є місця виготовлення, зберігання, збуту та розповсюдження порнографічних предметів. При огляді виробничих приміщень установлюється можливість виготовлення й тиражування в них продукції, що є порнографічними предметами.

Слідчий під час проведення огляду повинен звертати особливу увагу на предмети й обставини, що свідчать про спосіб учинення злочину, а саме: наявність великої кількості копіювальної техніки, апаратури, що дає можливість тиражувати продукцію, специфічних витратних матеріалів (касети, диски, упаковка до них тощо).

Під час обшуку потрібно вилучати:

- порнографічні предмети (готовий продукт до розповсюдження (твори, зображення, інші предмети порнографічного характеру), а також їх носії (відеокасети, компакт-диски, флеш-картки тощо), напівфабрикати (об'єкти, виготовлення яких не закінчене) та упаковки до них;

- обладнання, за допомогою якого здійснювалося виготовлення порнографічних предметів, а саме засоби друку (принтери, сканери, поліграфічне обладнання), витратні матеріали й засоби для виготовлення (друкарські форми, картриджі, туби з тонером, поліграфічна плівка, пензлики, тампони, пульверизатори тощо), пристосування для подальшого оброблення напівфабрикатів (біндери, швидкозшивачі, сушки для паперу, інше);

- предмети зі слідами, що утворилися в процесі виготовлення порнографічних предметів (аркуші паперу з пробними відбитками, ганчірка для витирання рук, забруднена друкарською фарбою, посудини з-під фарби, туби від тонера, використані картриджі та інше;

- література та записи, які містять відомості про злочин;

- документацію, що стосується такої продукції (касові чеки, контрольні касові стрічки, накладні, рахунки, бланки, товарні та касові звіти, журнали обліку клієнтів, чорнові записи та інше);

- одяг та інші аксесуари, які могли використовуватися під час виготовлення порнографічної продукції.

Перелік вилучених предметів та їх опис відображаються в протоколі.

У кримінальних провадженнях, відкритих за фактами поширення порнографічних предметів, доцільно залучати компетентних осіб (спеціалістів) з метою встановлення пристроїв, які можуть бути використані для відтворення та тиражування певних порнографічних предметів та можуть допомогти слідчому зробити правильний і змістовний огляд комп'ютерів, які використовувались зі злочинною метою.

4.2.2. Обшук

Найважливішою умовою ефективності обшуку в категорії проваджень, відкритих за фактами поширення порнографічних предметів, є вмiло проведена підготовка до нього, що полягає в отриманні якомога більш повних відомостей про місце, де буде провадитися обшук, наприклад, про розташування й

меблювання квартири, про її мешканців, підсобні приміщення, наявність гаража тощо.

Тактика обшуку при розслідуванні розповсюдження порнографічних предметів має свою специфіку. Для виготовлення порнографічних предметів потрібні певні технічні навички, уміння фотографувати, користуватися комп'ютерною технікою, відеотехнікою, а також певна винахідливість. Ці здібності виявляються не лише при виготовленні порнографічних предметів, а й при облаштуванні схованок для збереження приладдя, яке використовує виробник таких предметів. Деякі злочинці зберігають всі ці предмети не за місцем проживання, а на роботі, вважаючи, що їх там не шукатимуть.

Предмети, що можуть викривати злочинців, які займаються розповсюдженням порнографічних предметів, поділяються на дві групи:

що доводять факт виготовлення: порнографічні предмети, що були використані як оригінали; прилади, за допомогою яких здійснювалося виготовлення; матеріали, використані для виготовлення; уже виготовлені порнографічні предмети (кінцевий продукт, готовий для збуту), а також напівфабрикати (об'єкти, виготовлення яких не доведено до кінця); предмети зі слідами, що утворились у процесі виготовлення; література та записи, які містять дані, що потрібні для виготовлення, чи іншим чином стосуються розслідуваного злочину.

які доводять факт розповсюдження (збут, демонстрування, а інколи й увезення).

До участі в проведенні обшуку в кримінальних провадженнях, відкритих за фактами розповсюдження порнографічних предметів, рекомендується залучати спеціалістів, зокрема осіб, які мають навички в проведенні експертиз порнографічних предметів, або ж фахівців окремих галузей (експертів-криміналістів, системних програмістів (фахівців з експлуатації програмних засобів), програмістів (фахівців зі створення програм для ПЕОМ), особливо у випадку, якщо розповсюдження порнографічних предметів здійснювалося з використанням сучасної комп'ютерної техніки.

Під час проведення обшуку в кримінальних провадженнях з розповсюдження порнографічних предметів, можуть бути отримані такі докази, як: документи, що свідчать про придбання поліграфії, витратних матеріалів, технічних засобів; письмові та цифрові дані про продукцію, а також різноманітні записи,

зокрема так звана, чорна бухгалтерія; телефонні номери й адреси осіб, які брали участь у вчиненні злочину, а також покупців; чорнові записи, що мають значення для кримінального провадження.

4.2.3. Допит

Для успішного розслідування злочинів, пов'язаних з розповсюдженням порнографічних предметів, важливу роль відіграє визначення слідчим мети та завдань, які стоять перед ним при проведенні такої важливої слідчої дії, як допит.

З огляду на те, що злочини цієї категорії вчиняються звичай у групі з розподілом ролей, метою допиту має бути з'ясування злочинного ланцюжка. Необхідно встановити: співучасників розповсюдження порнографічних предметів; джерела отримання примірників порнографічних предметів, які тиражуються, витратних матеріалів; місця та способи виготовлення, збереження, збуту порнографічних предметів; засоби перевезення; дані, що характеризують співучасників злочину; відносини та стосунки між ними; способи розрахунків тощо. Під час допиту слідчий має отримати відповіді на такі питання, як хто запропонував вчинити злочин; хто був організатором і керував підготовкою до вчинення злочину; яка роль допитуваного в злочинній групі; які функції він виконує; яка роль і дії інших співучасників; коли та на якій основі було організовано групу; які зв'язки та стосунки склалися між членами групи; які способи конспірації застосовувалися; які заходи вживалися для приховання слідів злочину; який був розподіл коштів між співучасниками; хто, крім осіб, які поширюють порнографічні предмети, знає про злочинну діяльність?

У процесі допиту потрібно отримати відповіді на питання, що стосуються обставини події злочину, а саме:

- Як давно особа займається розповсюдженням порнографічних предметів? Чи зареєстрована особа як приватний підприємець, де та коли? Яке є цьому підтвердження?

- Де отримує порнографічні предмети, як документуються витрати та прибутки, пов'язані з розповсюдженням предметів? Як здійснюється оплата? Хто є власником порнографічних предметів?

- Які існують документи на товар (порнографічні предмети)? Де вони містяться?

- Який прибуток від торгівлі отримують за день? В які саме дні здійснюється торгівля? Яка виручка була за день до затримання та перед цим?

- Чи усвідомлює особа, що предмети мають порнографічний характер?

- Чи знає особа про наявність кримінальної відповідальності за поширення порнографічних предметів?

- Чи затримувалась особа раніше за аналогічні правопорушення?

- Скільки одиниць товару (порнографічних предметів) і якого саме було в наявності в день затримання? За якою ціною він продавався, скільки продано, який саме товар? Хто ввіз чи виготовив порнографічні предмети?

- Збувалися чи розповсюджувалися порнографічні предмети неповнолітнім?

- Чи примушувалися неповнолітні до створення порнографічних предметів? Як саме?

- Чи притягувався раніше допитуваний до відповідальності за поширення порнографічних предметів. Якщо притягувався, коли, за якою частиною статті, яким судом був засуджений, як покараний?

- Хто ще брав участь у злочинній діяльності? Яка роль кожного учасника злочинного угруповання?

- Чи знає розповсюдjuвач осіб (місце роботи, проживання тощо), від яких одержує порнографічні предмети? Потрібно з'ясувати їхні прикмети зовнішності, одягу, номер і марку автомобіля тощо.

- Кому він збуває порнографічні предмети (постійні клієнти або випадкові особи)? Якщо є постійні клієнти, потрібно з'ясувати їхні адреси, номери телефонів, прикмети зовнішності й одягу, номери та марки автомобілів.

При затриманні як підозрюваних осіб, які займаються виготовленням (тиражуванням) порнографічних предметів, необхідно встановити:

технологію виготовлення порнографічних предметів (витратні матеріали, які використовуються, спосіб тиражування та ін.);

технологію упакування продукції (пристосування, які для цього використовуються);

осіб, які брали участь у виготовленні порнографічних предметів, крім підозрюваного.

При допиті свідків слідчий має з'ясувати інформацію, якою володіє допитувана особа, чи була вона стороннім спостерігачем, очевидцем розслідуваних подій; була присутня як понятий при проведенні контрольної закупки, при затриманні особи, що ввозила, виготовляла, збувала або розповсюджувала порнографічні предмети? Чи чув свідок від своїх знайомих про важливі для слідства події, чи володіє він іншою інформацією про обставини, що мають значення для провадження, чи може охарактеризувати підозрюваного, надати інші відомості?

При допиті осіб, які володіють інформацією про процес створення предметів дитячої порнографії, слідчий повинен отримати відповіді на питання:

- Чи мав місце факт розбещення неповнолітнього, статевих зносин з ним, чи інших дій сексуального характеру? Якщо так, коли, де та як?

- Чи застосовувалося насилля? Якщо так, то у якій конкретній формі? Якщо ні, яким чином дитина потрапила в довіру до злочинця?

- Хто брав безпосередню участь у розбещенні дитини, чи не скоював він аналогічних учинків раніше?

- Які наслідки помітні після вчинення сексуальних дій над дитиною?

- Які обставини сприяли вчиненню злочину?

4.2.3.1. Тактика та методика проведення допиту підозрюваного під час розслідуванні кримінальних правопорушень, відкритих за фактами виготовлення та розповсюдження зображень порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію.

Повідомлення про розміщення в мережі Інтернет зображення порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, можуть надходити від громадян телефоном, електронною поштою або особисто. У разі наявності у повідомленнях зображень дітей непристойного вмісту, зазначені зображення мають вилучатися. У всіх випадках слід отримати деталізовану заяву, яка допоможе в розслідуванні правопорушення, за умови, що ця заява містить інформацію про:

- особу, будь-яких інших важливих свідків;

- про провайдера Інтернет-послуг (ISP), провайдера мобільного зв'язку у тому випадку, якщо зображення отримані телефоном;

адресу веб-сторінки, назву чат-кімнати або віртуальної групи, через яку зображення було знайдено або отримано;

будь-які паролі чи інший порядок доступу на веб-сторінку;

особу людини, яка надіслала зображення;

адресу електронної пошти відправника чи нік, яким відправник користується в чат-кімнаті у випадку надходження електронного листа;

причини будь-якого зволікання з повідомленням міліції про виявлені зображення.

На жорсткому диску комп'ютера або іншому пристрої, на якому отримано зображення порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, можуть міститися додаткові докази, які можна вилучити лише за допомогою спеціалістів та відповідної комп'ютерної експертизи, проведення якої повинно бути організовано в найкоротший термін.

4.2.3.2. Тактика проведення допиту підозрюваного в кримінальних провадженнях, відкритих за фактами виготовлення та розповсюдження зображень порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію. (на основі досвіду Центру з питань он-лайн захисту дітей від експлуатації (СЕОР) Великої Британії)

За необхідності під час допиту підозрюваних, які мають глибоку технічну обізнаність, слід запросити представника підрозділу боротьби з кіберзлочинами чи спеціаліста. Це допоможе вирішувати будь-які технічні питання, які можуть виникати протягом допиту та скоротити кількість необхідних допитів.

Підозрювані нерідко надають більш детальні подробиці своєї протиправної поведінки слідчим, обізнаним у даних питаннях. Розширення вже встановленого контакту з підозрюваним має життєво важливе значення в таких справах. Значення також має позитивне спілкування (наприклад “ми тут зібралися, щоб допомогти тобі перестати поводитися таким чином та надати професійну допомогу, яка тобі потрібна”, а не „зараз тебе візьмемо під арешт та відправимо до в'язниці”). Важливе значення має розуміння кримінальної поведінки підозрюваного.

Допит підозрюваного до проведення експертизи вилучених носіїв інформації надає можливість установити окремі відомості про власника комп'ютера та тих, хто має до нього доступ. Слідчим потрібно встановити особу, яка працювала за комп'ютером на той час, коли

скачувалися/закачувалися зображення порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію.

Крім того, під час допиту в підозрюваного необхідно з'ясувати:

протягом якого часу комп'ютер знаходився у власності підозрюваних;

якщо комп'ютер новий, коли підозрюваний його отримав;
рівень володіння підозрюваним Інтернетом та комп'ютером;
яким методом скачувалися та розповсюджувалися

зображення;

як та де підозрюваний зберігає зображення (це може допомогти вирішити питання, які носії досліджувати першими);

участь у чат-кімнатах, пов'язаних з жорстоким поведінням з дітьми;

адреси електронної пошти підозрюваного (може виникати необхідність звернутися до провайдера Інтернет-послуг з проханням прикрити реєстраційні записи підозрюваного з метою збереження потенційних доказів);

види діяльності підозрюваного в Інтернеті (користування іншими веб сайтами, наприклад, банківське обслуговування через Інтернет. Цим можна підтвердити чи спростувати заяви підозрюваного).

паролі роботи із системами та файли;

назва (назви) шифрувальних програм (програми), які використовувалися;

пароль чи фрази, які використовувалися в шифрувальних програмах;

реквізити однодумців, з якими підозрюваний спілкувався віртуально і в реальному світі;

чи фотографував підозрюваний себе, чи робив будь-які знімки із зображенням дітей непристойного вмісту;

чи розповсюджував підозрюваний зображення дітей непристойного вмісту.

Наступний додатковий допит підозрюваного здійснюється з метою з'ясування фактів за новими доказами, отриманими в результаті дослідження носіїв інформації. З метою відібрання пояснень у підозрюваного під час допиту щодо сайта, з якого скачувалися зображення, визнання чи спростування правомірності їх отримання можна показати зразок цих зображень, знайдених у ході проведення експертизи, або огляду.

Підозрюваний також матиме можливість повідомити інші дані стосовно вчинення ним кримінального правопорушення.

Під час допиту підозрюваному показують зображення, які не дають для перегляду іншим особам.

Слід також зазначити, що в кожному випадку вилучення матеріалів, зображень порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, слідчі повинні вжити вичерпних заходів для встановлення особи неповнолітнього, правопорушника та місцезнаходження зображених подій. Для цього можна використати відеозаписи або фотографії обстановки оздоблення приміщень, зроблених під час обшуку, копії звичайних фотографій дітей (наприклад шкільних фотографій), цифрові фотографії.

4.2.4. Проведення судових експертиз

Зазвичай до проведення досліджень під час розслідування кримінальних правопорушень, відкритих за фактами виготовлення та розповсюдження зображень порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, залучаються мистецтвознавці, психологи, сексологи, програмісти.

Як свідчить судово-слідча практика, за злочинами досліджуваної категорії найчастіше провадилися судово-медична, судово-психіатрична, судово-психологічна, трасологічна (об'єктами її дослідження є сліди рук, ніг, зубів), судово-біологічна (об'єкти – сперма, кров, волосся, уміст піхви) та судово-хімічна (проводиться у випадках, коли на тілі й одязі підозрюваного (а іноді й потерпілої) виявлено рештки глини, ґрунту, пилу та іншої речовини) експертизи.

4.2.4.1. Судово-медична експертиза

Судово-медична експертиза провадиться з метою встановлення факту статевих зносин з потерпілими дітьми, їх давності; дефлорації; характеру, локалізації, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; давності і механізму їх утворення; ознаки його групового характеру; дослідження слідів, які свідчать про насильницький характер статевих зносин; визначення наслідків (вагітності, зараження венеричними хворобами, ВІЛ-інфекція тощо). Об'єктом експертного дослідження є неповнолітні потерпілі та підозрювані, їх одяг, взуття, а також інші речові докази.

Перед судово-медичною експертизою потерпілих від злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією, з'ясовуються такі питання:

- Якої статі є відповідна особа?
- Чи спроможна дана особа до статевих зносин?
- Чи є в потерпілої особи ушкодження, який характер і походження в разі їх наявності, чим вони могли бути заподіяні та яка їх давність?
- Чи були заподіяні ушкодження рукою, предметом?
- Чи могла потерпіла особа заподіяти собі ушкодження власноручно?
- Чи є в статевих органах потерпілої або на її тілі сперма, яка група в разі її наявності?
- Чи є на тілі потерпілої особи тілесні ушкодження, характерні для насильницького статевого акту?
- Які тілесні ушкодження взагалі є в потерпілої особи, який їх характер, локалізація, ступінь тяжкості, давність нанесення?
- Чи не заражена потерпіла особа венеричною хворобою, яка давність зараження?
- Чи є в потерпілої ознаки вагітності, який термін у разі її наявності?

У випадку, коли потерпіла дитина чи її законний представник заявляли про зараження при статевих зносинах венеричною хворобою або про настання вагітності, чи коли дані злочини вчинялися внаслідок використання безпорадного стану потерпілої та з використанням наркотичних або інших лікарських препаратів, експерт додатково з'ясовує т питання:

- Чи можливо, використовуючи виявлені в ході слідства речовини, довести потерпілу особу до безпорадного стану?
- Яка небезпека для життя і здоров'я виявлених речовин у визначеному дозуванні за даних обставин?
- Чи не спричинило використання виявлених речовин шкідливих наслідків для здоров'я потерпілої особи?

У разі направлення підозрюваного в учиненні злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією, для проведення судово-медичної експертизи експерт визначає:

- під час дослідження плям крові – статеву її належність; регіональне походження крові, чи не є вона менструальною; наявність у плямах крові піхвових клітин, у разі підтвердження встановлює їх групову належність;

- при дослідженні плям сперми - походження плям; наявність у них включень піхвového походження; якщо так, їх групову належність; у разі, якщо пляма не є спермою, установлює наявність клітин піхвového походження та їх групову належність.

При дослідженні статевих органів підозрюваного експерт визначає:

- наявність чи відсутність на статевих органах підозрюваного слідів статевих зносин;

- групову належність піхвového вмісту, виявленого на статевих органах підозрюваного;

- наявність чи відсутність на статевих органах мікроорганізмів піхви;

- наявність чи відсутність на статевих органах підозрюваного волокон тканини одягу, білизни; волосся, установлює його схожість до волосся неповнолітньої потерпілої особи;

- можливість вчинення підозрюваним статевих зносин, яку можна підтвердити медичними документами або виключити таку можливість.

4.2.4.2. Судово-психіатрична експертиза

Під час проведення досудового розслідування злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією, судово-психіатрична експертиза має визначити стан потерпілих і підозрюваних. Так, у разі направлення неповнолітніх потерпілих на таку експертизу, передусім з'ясовуються питання:

- Чи мала потерпіла психічне захворювання, яке саме, протягом якого часу?

- Якщо потерпіла є психічно хворою, чи могла вона адекватно сприймати дійсність, усвідомлювати те, що з нею вчинювався статевий акт? Чи могла давати щодо цього правильну інформацію.

У разі захворювання потерпілої на психічну хворобу після вчинення щодо неї статевого злочину експерт має встановити діагноз, тривалість хвороби, можливість отримання такого захворювання.

При направленні для проведення судово-психіатричної експертизи підозрюваного, експерт має з'ясувати:

- Чи мав підозрюваний психічне захворювання, яке саме, протягом якого часу?

- Чи не знаходився підозрюваний в момент вчинення статевих зносин з неповнолітньою потерпілою у стані тимчасового психічного розладу?

- Якщо підозрюваний страждав на психічне захворювання, усвідомлював він вої дії в момент статевих зносин з неповнолітньою потерпілою?

- Небезпечність підозрюваного до суспільства у стані психічного розладу, потрібність застосування стосовно підозрюваного заходів медичного характеру яких саме.

4.2.4.3. Судово-психологічна експертиза

У ряді випадків за наявності достатніх підстав може виникнути необхідність у проведенні судово-психологічних експертиз з метою визначення психічного стану потерпілих.

Судово-психологічна експертиза встановлює характер відхилень у психічних переживаннях суб'єкта, їх глибину, тривалість та причинний зв'язок з певними діями та бездіяльністю інших осіб. Для встановлення вказаних відхилень можливе проведення й психолого-педагогічної експертизи.

Психологічні експертизи (дослідження) проводяться експертами – психологами центрів судово-психіатричних та психологічних досліджень, науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України та інших науково-дослідних закладів у сфері психології та психіатрії, які мають право на здійснення такої діяльності відповідно до вимог законодавства України.

Як свідчить практика, для визначення характеру порушень стану здоров'я потерпілого спочатку проводять судово-медичну експертизу, а потім судово- психологічну експертизу. Такий порядок зберігається з метою встановлення причинного зв'язку між психічними переживаннями та виявленими порушеннями фізичного і психічного стану здоров'я.

Під час проведення судово-психологічної експертизи експерт установлює:

наявність у потерпілого будь-яких психологічних переживань та страждань;

ступінь тяжкості наявних переживань та страждань;

психологічних переживань та страждань потерпілого, причинний зв'язок з учиненими стосовно нього діями чи бездіяльністю;

основні індивідуально-психологічні особливості особистості та характеру потерпілої особи, які могли вплинути

на її поведінку в ситуації, що досліджується (з'ясування цього питання спрямовується на вивчення особливостей особистості і характеру потерпілої особи, дозволяє зрозуміти, як ця особа сприймала ситуацію, виявити можливість виникнення її вразливого стану під час скоєння злочину, а також дійти висновку про те, які психологічні особливості жертви могли вплинути на її поведінку в певній ситуації);

чи був психологічний стан потерпілого в ситуації, що складає сутність кримінального провадження, уразливим (експерт має провести психологічну ретроспекцію та вивчити особливості волі, досвіду, інтелекту, емоційного стану жертви торгівлі людьми та злочинів проти моральності в період, що безпосередньо передував злочину, і в період його протікання та визначити, чи має місце уразливий стан, який міг вплинути на волевиявлення жертви, прийняття нею рішень, адекватних ситуації).

У разі, якщо мало місце звернення постраждалої особи за допомогою до реабілітуючої неурядової організації (далі – НУО), доцільно приєднувати до матеріалів кримінального провадження медичні висновки, отримані від НУО до та після реабілітації вказаної особи. У випадках, за яких громадською організацією потерпілому надавалася допомога психолога, приєднують його висновки.

Відповідно до вимог ст. 242 нового КПК України експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Статтею 243 КПК України передбачено, що сторона підозрюваного залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Крім того, частиною другою цієї статті встановлено, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 КПК України.

Слід також зазначити, що частиною другою статті 332 КПК України передбачено, що суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі,

експерту або експертам незалежно від наявності клопотання сторін кримінального провадження або потерпілого, якщо суду надано кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності.

4.2.4.4. Судово-психологічна експертиза психологічного стану неповнолітніх потерпілих

Підставами для проведення експертних досліджень психічного стану неповнолітніх потерпілих є дані про: їх непослідовну поведінку в кримінальній ситуації; відсутність адекватної емоційної реакції на подію злочину; нездатність правильно оцінювати події та їх наслідки; деякі загальні психологічні особливості неповнолітніх потерпілих (низький рівень інтелектуального розвитку, наявність таких рис, як несамостійність, емоційна нестійкість тощо); несприятливі умови виховання; сімейні та інші стосунки, що пов'язують жертв і злочинців; вік потерпілих, недостатній для орієнтування у статевих відносинах.

У постанові про проведення судово-психологічної експертизи психічного стану неповнолітньої потерпілої слідчий має формулювати такі питання, як:

- які психологічні особливості притаманні потерпілій;
- чи вплинули психологічні особливості, що притаманні потерпілій, на її психічний стан у ситуації вчинення злочину;
- чи була здатна потерпіла з урахуванням своїх психологічних особливостей і психічного стану чинити активний опір підозрюваному.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією та застосуванням насилля, обов'язково мають проводитися судово-психологічні експертизи з метою визначення здатності неповнолітніх потерпілих правильно сприймати обставини, що мали значення для провадження, давати показання про ці обставини.

Експерту надається завдання встановити:

наявність у потерпілого психологічних особливостей, які суттєво знижують її здатність правильно сприймати подію злочину та давати показання;

перебування потерпілої особи в кримінальній ситуації в такому психічному стані, що суттєво знижував її здатність правильно сприймати подію злочину;

здатність потерпілої особи з урахуванням своїх психологічних особливостей, психічного стану і умов правильно сприймати подію злочину;

здатність потерпілої з урахуванням рівня свого мовного розвитку і психологічних особливостей давати правильні показання про обставини події (указати які саме).

З'ясування цих питань має суттєве значення для визначення здатності неповнолітніх потерпілих правильно сприймати обставини, що мають значення для провадження (зокрема, здатності оцінювати погрози злочинця, як реальні, а обстановку, як безвихідну), і давати показання.

4.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 302 КК України

4.3.1. Огляд місця події

Ця слідча дія в невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. Вона здійснюється слідчим або прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 214, ст. 237 КПК України). Крім загальних рекомендацій тактичного порядку, розроблених криміналістикою для цієї слідчої дії, існує ряд особливостей стосовно даної категорії кримінальних проваджень.

У провадженнях, пов'язаних із створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, проводити цю слідчу дію потрібно практично в усіх випадках. У ході огляду місця події за можливості необхідно вирішити наступні завдання:

вилучити кошти, отримані в результаті злочинної діяльності;

вилучити документи осіб, які “працюють” у місті, де проводиться огляд;

вилучити різного роду записи як на паперових, так і на електронних носіях;

вилучити різні предмети, у тому числі порнографічного характеру, які свідчать про створення і утримання місця розпусти і звідництво;

зафіксувати загальну обстановку, що вказує на характер використання цього приміщення (розкидана білизна, упаковки презервативів інші такі предмети).

Для з'ясування загальної обстановки доцільно використовувати фото- або відеотехніку. Її застосування є певною мірою прийнятним, оскільки особи, причетні до функціонування місця розпусти, у ході розслідування наполягають на будь-який з версій, що маскують їх діяльність. Проте на момент проведення первинного огляду зазвичай вони схвильовані та розгублені від того, що відбувається, нерідко висловлюють певні зауваження, що вказують на справжній характер їх діяльності. Фіксація цих зауважень за допомогою відеозапису може мати доказове значення. Деякі з них доцільно заносити в протокол. Необхідно при цьому вказувати в протоколі всіх осіб, які були присутні при огляді.

В ході огляду місця події в кримінальних провадженнях, пов'язаних із створенням або утриманням місць розпусти, необхідно обов'язково встановити особистість усіх осіб, які знаходяться в приміщенні, яке оглядається, їх місце проживання, рід занять і мету. Крім того залежно від обстановки доцільно в цьому ж приміщенні відібрати пояснення у всіх виявлених в ньому осіб, а за необхідності – провести одночасне допитування декілька вже опитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей їх показань. Це рекомендується робити для того, щоб уникнути необгрунтованого доставляння до органу внутрішніх справ і наступного перебування в ньому осіб, що не причетні до вчинення злочину і які є свідками.

4.3.2. Допит

Під час допиту необхідно використовувати універсальні прийоми криміналістичної тактики, розроблені для його проведення за всіма категоріями кримінальних проваджень. Проте тактика допитів у кримінальних провадженнях за фактами створення й утримання місць розпусти має ряд особливостей.

Допит свідків

У кримінальних провадженнях, відкритих за фактами вчинення злочинів, передбачених ст. 302 КК України допити осіб, які займаються проституцією та які перебувають у статусі свідків, потрібно проводити невідкладно. Це пов'язано з тим, що такі особи зазвичай не мають постійного місця проживання, унаслідок

чого їх наступний виклик на допит досить часто стає неможливим, а де хто з них є навіть громадянами іноземних держав.

У кожного зі свідків обов'язково необхідно з'ясувати наступні питання:

- Як і коли особа почала займатися проституцією?
- Як потрапила до місця розпусти, коли та хто її наймав?
- Які умови роботи у місці розпусти (проживання, оплата, режим роботи)?
- Хто керував місцем розпусти?
- Хто брав гроші з клієнтів, вартість послуг, розподіл прибутків?
- Скільки обслуговується клієнтів за певний час роботи (за день, за тиждень тощо)?
- Де і хто розміщував рекламу місця розпусти?
- Обставини при яких відбувалося затримання?
- Скільки всього осіб, які займаються проституцією, працює в даному місці?

Залежно від ситуації цей перелік питань може бути змінений або доповнений.

Слідчий (прокурор) має враховувати те, що додатковий допит свідка може виявитися неможливим і суд повинен буде покласти в основу вироку свідчення, надані в перший день розслідування.

Специфічною категорією свідків є клієнти (відвідувачі) місць розпусти. При допиті цих осіб слідчий (прокурор) повинен дотримуватися делікатності. такту, але й бути наполегливим, адже в результаті свідчення відіграють значну роль у доведенні наявності складу злочину в діях винуватої особи. При допиті свідків необхідно максимально конкретизувати всі обставини їх перебування в місці розпусти, обов'язково вказувати дату, час, характер отриманих сексуальних послуг, розмір винагороди та інші обставини, які мають значення.

Свідками в кримінальних провадженнях, пов'язаних із створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, можуть бути власники приміщень. Зазвичай вони активно заперечують свою обізнаність про те, для яких цілей використовувалося це приміщення. При допиті власників

приміщень необхідно акцентувати увагу передусім на деталях, які їм здаються несуттєвими, але є важливими для слідства, а саме: чи давно здається приміщення, чи мінялися за цей період квартиронаймачі, яка вартість оренди тощо. Ці дані мають значення для встановлення різних обставин, наприклад, таких, як тривалість діяльності місця розпусти, склад осіб, які беруть у ній участь.

Допит потерпілих

Потерпілих від злочинів, пов'язаних зі створенням й утриманням місць розпусти, можна поділити за наступними категоріями:

- неповнолітні, залучені в заняття проституцією;
- особи, незалежно від віку, які стали жертвою статевих злочинів у місцях розпусти, або залучення до занять проституцією із застосуванням насильства або загрозою його застосування;
- особи, постраждалі від інших злочинів, безпосередньо пов'язаних з діяльністю місця розпусти.

Потерпілих, які належать до першої категорії, необхідно допитувати щодо:

обставин залучення до зайняття проституцією, присутність при цьому осіб; неповнолітніх, яких використовували для заняття проституцією;

обізнаність підозрюваного з приводу віку особи, залученої до заняття проституцією;

обставин, за яких підозрюваний дізнався про вік потерпілого (зі слів спільних знайомих, бачив документи, за яких обставин це відбувалося);

інформування клієнтів про особу як неповнолітню або як дорослу;

місце проживання потерпілої особи (у місці розпусти або іншому), можливості покинути приміщення, погроз, побоїв, примушування до надання безкоштовних сексуальних послуг;

часу і клієнтів, яких необхідно обслуговувати, особу, яка отримувала і розподіляла гроші, наявності адрес, телефонів клієнтів;

умов побуту, виховання, можливого сприяння батьків або осіб, які їх замінюють, у залученні до заняття проституцією.

Питання для допиту потерпілих другої і третьої категорій залежать від того, які конкретно злочини відносно них були вчинені, але в будь-якому випадку необхідно з'ясувати всі питання, які належать до діяльності місця розпусти.

Допит підозрюваних

Допит підозрюваних належить до невідкладних слідчих дій. Питання, що підлягають з'ясуванню, залежать від тактичного завдання.

Разом з тим, для виявлення способу діяльності місця розпусти підозрюваний має відповісти на наступні питання:

- Кому належить і ким орендується приміщення, де розташовувалося місце розпусти?

- Чи відомо його власникам про те, яким чином це приміщення використовувалося?

- Хто мав постійний вільний доступ до приміщення, проживав у ньому?

- Що відомо підозрюваному про відвідування цього приміщення клієнтами місця розпусти, про заняття проституцією в ньому?

- Чи приймав особисто замовлення на надання послуг сексуального характеру, якщо ні, яким чином ці замовлення приймалися?

- Яка система оплати за послуги і її отримання в клієнтів?

- Ким приймалися замовлення від клієнтів?

- Який час підозрюваний працює в організації та коли вона створена?

- Які правила прийому персоналу, хто цим займався?

- Як розподіляється прибуток від діяльності закладу?

- Яка система обліку прибутку?

- Який режим роботи місця розпусти?

- Чим може пояснити виявлення порнографічних предметів (якщо вони вилучалися), їх приналежність і джерело походження.

З метою виявлення джерел вступу осіб, які займалися проституцією, до місця розпусти підозрюваного необхідно опитати щодо обставин:

тривалості перебування в місці розпусти виявлених осіб, які займалися проституцією;

використання приміщення до його виявлення як місця розпусти, факту тривалого рекламування послуг місця розпусти за цією адресою;

особи, яка здійснювала вербування, доставляння осіб, які займалися проституцією, для роботи в місце розпусти;

знайомство з особою, яка здійснювала вербування, домовленості про спільну діяльність;

зберігання особистих документів осіб, які займалися проституцією.

При опитуванні підозрюваних з метою встановлення розподілу обов'язків учасників злочинної організації, необхідно акцентувати увагу на тому, ким встановлений порядок функціонування місця розпусти (адміністратором місця розпусти або іншою особою), способах зв'язку, структурному зростанні мережі місць розпусти, підборі і переобладнанні приміщень з метою утримання місця розпусти, про забезпечення охороною, способи і методи контролю керівника мережі за діяльністю адміністраторів, заходи, що вживалися до порушників внутрішньої дисципліни, планування подальшого розвитку злочинної організації, способи боротьби з конкурентами і домовленості щодо невтручання правоохоронних органів.

4.3.3. Проведення судових експертиз

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, зазвичай вибір судових експертиз обумовлений обставинами, що не становлять специфіки цієї категорії кримінальних проваджень. Разом з тим, у певних ситуаціях проведення судових експертиз є вкрай необхідним.

Наприклад, при розслідуванні злочинів, пов'язаних з створенням або утриманням місць розпусти, а також звідництвом, якщо такі дії вчинено із залученням неповнолітньої особи та наявні сумніви щодо її віку, судово-медичну експертизу проводять для визначення даного питання.

У кримінальних провадженнях зазначеної категорії, якщо вони пов'язані з використанням комп'ютерної техніки в злочинних цілях, у деяких випадках має сенс проводити комп'ютерно-технічну експертизу метою встановлення таких питань:

чи є на наданому жорсткому диску інформація, що стосується події злочину;

чи можливо відновити записану раніше інформацію на пошкодженому носіїві, якщо так, з'ясувати її зміст;

який механізм унесення змін у комп'ютерну інформацію.

У деяких випадках за яких потерпілі в провадженнях даної категорії стають жертвами злочинів сексуальної спрямованості, потрібно провести судово-психіатричні експертизи відносно потерпілих, що дозволить визначити ступінь безпорадного стану внаслідок психічних розладів, здатність правильно сприймати обставини і свідчити про них, психічні розлади, які впливають на дієздатність, тяжкість заподіяної шкоди з урахуванням змін психічного стану.

Можуть також бути проведені дактилоскопічна (наприклад, для виявлення слідів на знайдених предметах, що безпосередньо стосується злочину), почеркознавча (для встановлення виконавців записів у знайдених записниках, зошитах, журналах), технічна експертиза документів (у випадку виявлення підроблених документів) та інші.

4.4. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, відкритому за ознаками злочину, передбаченого ст. 303 КК України

4.4.1. Огляд місця події

Більшість ситуацій розслідування злочинів, пов'язаних із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією, потребує невідкладного проведення огляду місця події у зв'язку із можливим знищенням або прихованням слідів злочину як злочинцями, так й іншими особами, не причетними до секс-бізнесу.

У провадженнях зазначеної категорії місцем події є місце, де безпосередньо здійснювалися акти втягнення особи до заняття проституцією або створене чи функціонує для заняття проституцією: ділянки місцевості (підворіття, двори, ділянки вулиць, у ряді випадків автомобілі); житлові приміщення (квартира, будинок тощо); нежилі приміщення (ресторан, кафе, лазня тощо).

З точки зору кількості та інформаційної значущості слідової картини найбільш цінними для розслідування є жилі та нежилі приміщення.

Як показує практика розслідування злочинів даної категорії на місці події можна знайти різноманітні види слідів, а саме біологічні, трасо логічні, інші сліди (письмові докази і різні предмети).

Біологічні сліди, як правило, виявляються на тих ділянках приміщення, де знаходяться ліжка або диван, що використовуються для надання інтимних послуг. Необхідно оглянути і вилучити сліди біологічного походження, що знаходяться на оббивці меблів, постільній білизні, натільному, верхньому одязі. Виявлення слідів сперми на тілі, одязі злочинця або жертви злочину мають важливе значення при розслідуванні всіх злочинів, учинених на сексуальному ґрунті. Виявити сліди сперми під час візуального огляду не завжди можливо, у зв'язку з цим предмети, на яких можуть бути наявні такі сліди, повинні досліджуватися в лабораторії.

Трасологічні сліди можна знайти в місцях, пристосованих для харчування (обідні, журнальні столи, посуд, зі слідами рук, губ, їстівні продукти харчування зі слідами зубів).

Письмові докази діяльності місця розпусти варто шукати в шухлядах письмових столів, шафах, полицях та інших місцях. Письмовими доказами можуть бути бухгалтерські документи (блокноти, зошити із записами осіб, які працюють у місці розпусти, їх графіками роботи, заробітку, переліком постійних клієнтів), предмети, що використовуються для інтимних стосунків (протизаплідні засоби, спеціальний одяг тощо), порнографічні матеріали (відеозаписи, журнали, фотографії тощо).

Тактика огляду нежилых приміщень залежить від того, чи надавалися безпосередньо в них інтимні послуги або вони були лише місцями звідництва.

У закладах, у яких відбувається тільки звідництво, проводиться огляд з метою вилучення бухгалтерських, установчих документів та предметів, що підтверджують незаконну діяльність.

4.4.2. Допит

Залежно від обсягу, характеру володіння інформацією і способів її одержання серед свідків у кримінальних провадженнях, відкритих за фактами вчинення злочинів, пов'язаних із сутенерством і звідництвом, розрізняють свідків-очевидців, які спостерігали за втягненням осіб до заняття проституцією або дії сутенерів, та свідків, які побічно знають про таке втягнення або способи організації заняття проституцією.

Як правило, свідками-очевидцями є особи, які добровільно займаються проституцією або випадкові очевидці певних обставин злочинної діяльності.

Як і потерпілі, свідки, що займаються проституцією, неохоче дають правдиві показання. Здебільшого вони замовчують інформацію або надають неправдиві відомості з побоювання помсти злочинців, розголошення, притягнення до адміністративної відповідальності, небажання змінювати спосіб життя та залишати секс-бізнес; через дружні, родинні або близькі стосунки із сутенерами, змову з іншими свідками щодо надання неправдивих показань.

До кола свідків-очевидців фактів утягнення до заняття проституцією належать перехожі, відвідувачі барів, ресторанів й інших громадських місць дозвілля, працівники зазначених закладів, сусіди, таксисти. Деякі з них (наприклад, перехожі, відвідувачі розважальних заходів) стають свідками одноразових епізодів утягнення до заняття проституцією, інші – володіють інформацією про неодноразові такі випадки. Разом з тим, усі ці відомості мають значення для слідства, оскільки можуть містити дані про способи вчинення злочинів, особу злочинців, потерпілих, а також про інших свідків.

Слідчий повинен запропонувати свідку відповісти на питання:

- Чому він вважає, що особа, на яку вказує, займається проституцією?
- Як він визначив, що особа, на яку вказує, є сутенером або охоронцем;
- Що підтверджує факт примушування особи, на яку він вказує, займатися проституцією?
- Який час існує місце розпусти?
- Кількість осіб, які проживають у місці розпусти і як часто його відвідують сторонні особи?

До кожного з перелічених запитань слідчий має сформулювати додаткові питання для отримання більш конкретної інформації:

- Які факти підтверджують існування місця розпусти?
- Коли востаннє свідки чули сторонні звуки у місці розпусти та спостерігали осіб жіночої статі, які сідали у автомобіль разом із сутенером тощо?

Свідками, які випадково від потерпілих дізналися про обставини, за яких особа стала займатися проституцією, є

подруги, друзі, приятелі, родичі потерпілих, з якими останні, як правило, обговорюють своє приватне життя. Показаннями зазначеної категорії свідків є важливим.

Предметом допиту зазначеної вище категорії свідків є інформація про особисті якості потерпілої, коло її знайомств, обставини, що свідчать про втягнення до заняття проституцією.

Зокрема, слідчий питання до свідка спрямовує в такому русі, щоб він пригадав відомості про:

обставини, за яких вперше потерпіла згадувала про проституцію;

особу, яка розповідала потерпілій про зайняття проституцією;

обставини, за яких потерпіла познайомилася з особами, які втягують до зайняття проституцією;

ставлення потерпілої до діяльності, пов'язаної з проституцією.

Під час відповідей на запитання свідків необхідно налаштувати на надання більш детальної інформації.

4.4.3. Проведення судових експертиз

Залежно від механізму вчинення злочинів, пов'язаних із сутенерством і звідництвом, а також особи, яка займається секс-бізнесом, як правило, потрібно з'ясувати наступні обставини:

установити індивідуально-психологічні особливості особи, яка займається секс-бізнесом (наявність або відсутність таких рис, як лідерство, домінантність, відомість, залежність, сугестивність, психологічна незрілість тощо);

здатність потерпілої усвідомлювати характер і значення дій, пов'язаних з утягненням її до заняття проституцією, і здатність чинити опір злочинцю. Отримані результати, якщо вони характеризують потерпілу як нездатну усвідомлювати характер і значення чинених стосовно неї дій або здатну в даних умовах опиратися, дозволить у сукупності з іншими даними довести психологічне насильство.

Психологічна експертиза проводиться з метою встановлення:

здатності особи (підозрюваний, потерпілий, свідок) з урахуванням індивідуально-психологічних і вікових особливостей, стану розумового розвитку, правильно сприймати обставини, що мають значення в провадженні та давати правильні показання;

здатності потерпілої (потерпілого) усвідомлювати характер і значення вчинених відносно неї дій та чинити опір;

наявності в особи на момент учинення злочину стану фізіологічного афекту (стан сильного душевного хвилювання);

наявності в особи індивідуально-психологічних особливостей, які суттєво впливають на її поведінку (схильність фантазувати, некритичне наслідування тощо);

загальних психологічних особливостей досліджуваної особистості (темперамент, характер, нахили);

психічних властивостей досліджуваної особистості, які чітко підкреслюють її характер і можуть впливати на поведінку (запальність, замкнутість, обережність);

вікових та індивідуальних властивостей особи;

логічного мислення, можливостей особи орієнтуватися в різних ситуаціях;

відповідності показань особи її віку та інтелектуальному розвитку;

викревленого сприймання особою дійсності, що може вплинути на об'єктивність наданих нею показань.

У випадку вчинення злочину групою осіб з метою встановлення рольових позицій учасників необхідно встановити:

хто із затриманих має психологічні особливості, що дозволили отримати місце лідера в злочинній групі, і як саме;

має підозрюваний психологічні риси, що могли б вплинути на поведінку і прийняття нею рішень;

має підозрюваний психологічні риси, що могли б впливати на поведінку інших членів злочинної групи.

Чимало осіб, причетних до вчинення злочинів, пов'язаних пов'язаних із сутенерством і звідництвом, мають низький рівень інтелектуального розвитку, ведуть специфічний спосіб життя, неадекватні в реакціях, висловлюваннях, у зв'язку з чим викликають сумніви щодо їх психічного стану. Іноді слідчий до розслідування володіє інформацією про те, що особа страждає психічними захворюваннями. У таких ситуаціях необхідно провести психіатричну експертизу, з метою встановлення:

чи страждала особа в період учинення злочину будь-яким психічним захворюванням;

чи проявлявся у неї тимчасовий психічний розлад;

чи страждає особа на момент розслідування будь-яким психічним захворюванням;

чи може особа усвідомлювати свої дії і керувати ними, тобто чи слід її вважати осудною;

якщо особа страждає психічною хворобою, яких заходів медичного характеру вона потребує (лікування на загальних підставах, примусове лікування в психіатричній лікарні за місцем проживання, примусове лікування в психіатричній лікарні спеціального типу чи системи);

якщо в особі є відхилення психіки, чи не позбавляють вони її здатності усвідомлювати свої дії і керувати ними;

чи страждає особа хронічним алкоголізмом, чи не потребує вона з цього приводу примусового лікування (чи немає протипоказань для такого лікування);

чи міг свідок або потерпілий правильно сприймати, запам'ятовувати і відтворювати обставини, які мають значення в провадженні.

У деяких випадках виникає необхідність проведення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи для вирішення питання наявності в особі ознак відставання в психічному розвитку, не пов'язаних з психічним розладом, та відповідності психічного розвитку неповнолітнього його віку.

Крім одноособових і комісійних психологічних експертиз, залежно від обставин провадження можна провести інші комплексні експертизи: медико-психологічну – з метою виявлення ознак фізичного і психологічного насильства, установлення календарного і психологічного віку особи; психолого-мистецтвознавчу – для встановлення того, що досліджувані предмети або видання є порнографічними і здатні впливати на постраждалу особу.

У ході початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією, у більшості випадків проводиться судово-медична експертиза. Як правило, це амбулаторні експертизи, що не вимагають тривалої процедури дослідження, за допомогою яких установлюються:

факти заподіяння тілесних ушкоджень особі, їх характер, локалізація;

давність тілесних ушкоджень;

механізм утворення ушкоджень;

виникнення тілесних ушкоджень при конкретних обставинах (обставини вказує слідчий);

ступінь тяжкості тілесних ушкоджень;

можливість заподіяння ушкоджень вилученим речовим доказом (ніж, палиця тощо).

Крім того, за допомогою судово-медичної експертизи з'ясовується ряд питань, пов'язаних із статевими особливостями особи:

порушення анатомічної цілісності дівочої пліви особи, давність порушення;

установлюють, чи дозволяє форма дівочої пліви потерпілої здійснювати статеві зносини без її пошкодження;

наявність сперми в статевих органах, на інших частинах тіла і одязі потерпілої;

чи мали місце статеві зносини з потерпілою;

наявність ушкоджень на тілі потерпілої, механізм їх утворення, характер, давність, ступінь тяжкості;

наявність і особи, відносно якої провадиться експертиза, венеричних захворювань, тривалість зараження.

У випадку вилучення документації, інших записів, що містять рукописний і цифровий текст, для встановлення виконавця має бути проведена почеркознавча експертиза. Для цього необхідно заздалегідь одержати як вільні, так і експериментальні зразки почерку та підпису підозрюваних, потерпілих, свідків для подальшого порівняльного дослідження.

Крім того, залежно від конкретних обставин під час кримінального провадження можуть бути проведені балістична, трасологічна й інші експертизи, способи підготовки і проведення яких за злочинами, пов'язаними із сутенерством і звідництвом, не мають особливостей.

4.5. Забезпечення безпеки учасників кримінальних проваджень, відкритих за ознаками злочинів, передбачених статтями 149, 301, 302, 303 КК України

З урахуванням специфіки злочину, передбаченого статтею 149 КК України, та деяких злочинів проти моральності (статті 301-303 КК України), тяжкості покарання за їх учинення є висока ймовірність вжиття підозрюваним у цих кримінальних провадженнях заходів незаконного впливу щодо потерпілих, заявників та свідків. Реальній чи потенційній небезпеці можуть піддаватися й підозрювані, які мають намір дати показання, що вкривають співучасників чи організаторів злочинних груп.

Крім того, відповідно до вимог КПК України суд не може використовувати і приймати судові рішення показань, отриманих не під час судового засідання, що також збільшує

ризика спроб незаконного впливу на учасників кримінального провадження до судового розгляду справи.

З метою запобігання такому впливу необхідно максимально ефективно застосовувати до учасників кримінального (судового) провадження передбачені чинним законодавством України інструменти забезпечення їх безпеки.

Основним нормативно-правовим актом України у сфері регулювання питань забезпечення безпеки учасників кримінального провадження будь-якої категорії є прийнятий Верховною Радою України 23 грудня 1993 року Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” з відповідними змінами і доповненнями. Відповідно до ст. 4 зазначеного закону правовою основою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є Конституція України, цей Закон, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність”, інші нормативно-правові акти.

КПК України містить положення, які стосуються заходів безпеки в кримінальному провадженні, зокрема:

Глава 2. Засади кримінального провадження (ч. 4 ст. 15, п. 5 ч. 2 ст. 27).

Глава 3. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження (п. 12 ч. 3 ст. 42, п. 5 ч. 1 ст. 56, п.п. 9, 10 ч. 2 ст. 65, п. 8 ч. 1 ст. 66, п. 4 ч. 2 ст. 68, п. 7 ч. 3 ст. 69, п. 6 ч. 4 ст. 71).

Глава 18. Запобіжні заходи, затримання особи (п. 3 ч. 6 ст. 206).

Глава 19. Загальні положення досудового розслідування (ч. 1 ст. 221).

Глава 20. Слідчі (розшукові) дії (ч. 8 ст. 224, ч. 1 ст. 225, ч.ч. 4, 5 ст. 228, ч.ч. 2, 3 ст. 231, ст. 232).

Глава 21. Негласні слідчі (розшукові) дії (ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 256, ч. 3 ст. 273).

Глава 24. Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування. (ч. 5 ст. 290).

Глава 26. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (п. 6 ч. 1 ст. 303).

Глава 27. Підготовче провадження (ч. 3 ст. 317).

Глава 28. Судовий розгляд (ст. 336, ч. 3 ст. 351, ч. 9 ст. 352).

Глава 43. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій (ст. 567, п. 3 ч. 5 ст. 572).

Крім того, КК України передбачено кримінальну відповідальність за невжиття заходів безпеки стосовно осіб, узятих під захист (ст. 380 КК України), та розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, узятої під захист (ст. 381 КК України).

Питання застосування заходів безпеки регулюються також Законом України від 18 лютого 1992 року “Про оперативно-розшукову діяльність”, а в частині захисту учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми – відповідними нормами Закону України “Про протидію торгівлі людьми” (статті 12, 14, 16).

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України на досудовому провадженні рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки можуть бути оскаржені до слідчого судді особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законодавством. Відповідна скарга розглядається не пізніше 72 годин з моменту її надходження (ч. 2 ст. 306 КПК України).

Статтею 7 Закону України від 23 грудня 1993 року “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” визначено перелік заходів забезпечення безпеки:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- г) заміна документів та зміна зовнішності;
- д) зміна місця роботи або навчання;
- е) переселення в інше місце проживання;
- є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення;
- ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- з) закритий судовий розгляд.

Найбільш поширеним процесуальним заходом забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в Україні є забезпечення конфіденційності відомостей про особу.

Відповідно до статті 15 зазначеного Закону нерозголошення відомостей про осіб, узятих під захист, може здійснюватися шляхом:

а) обмеження відомостей про особу в матеріалах перевірки (заявах, поясненнях тощо), у протоколах слідчих дій та інших матеріалах кримінального провадження, заміни прізвища, імені, по батькові в цих документах псевдонімами за постановою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчого, прокурора або за ухвалою слідчого судді, суду про зміну анкетних даних.

На практиці в більшості випадків застосування заходів безпеки пов'язано із зміною прізвища, імені, по батькові та інших анкетних даних за відповідною постановою уповноваженого органу. Як правило, особа або орган, що виніс рішення про застосування цього заходу, застосовує його самостійно.

Зазначені постанови (ухвали) до матеріалів кримінального провадження не приєднуються, а зберігаються окремо в органі, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження, а після закінчення досудового розслідування відповідні постанови слідчого чи прокурора передаються до суду. При цьому передаватися вони повинні окремо від матеріалів провадження із виключенням можливості ознайомлення з ними будь-яких сторонніх осіб. Окремо від матеріалів справи повинні зберігатися й протоколи з роз'ясненням прав та обов'язків особи, щодо якої застосовуються заходи безпеки;

б) проведення впізнання особи поза візуальним та аудіоспостереженням того, кого впізнають, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства. Так, відповідно до ч. 4 ст. 228 КПК України з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, воно може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка здійснює впізнання, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Умови проведення такого впізнання та його результати зазначаються в протоколі. Про результати впізнання повідомляється особі, яка пред'являлася для впізнання;

в) неоголошення будь-яким способом дійсних анкетних даних осіб, яких узято під захист і які підлягають виклику до судового засідання;

г) виклику до суду цієї особи виключно через орган, який здійснює заходи безпеки. До списку осіб, які підлягають виклику до суду, може бути внесено змінені анкетні дані. При

цьому в якості адреси, за якою особа підлягає виклику до суду, може бути вказано адресу органу, що забезпечує безпеку особи;

д) накладення тимчасової заборони на видачу відомостей про особу, узятую під захист, адресними бюро, паспортними службами, підрозділами державної автомобільної інспекції, довідковими службами АТС та іншими державними інформаційно-довідковими службами.

Крім наведених способів, відповідно до кримінального процесуального законодавства України конфіденційність даних про особу, узятую під захист, може забезпечуватися шляхом її допиту та проведення нею впізнання особи із застосуванням відеоконференції.

Забезпечення конфіденційності відомостей про особу може полягати в забезпеченні конфіденційності:

- анкетних даних особи;
- зовнішності особи;
- голосу особи;
- інформації про місце перебування (проживання) особи.

Додатковими гарантіями забезпечення конфіденційності даних про особу є обмеження можливості допиту осіб, до яких застосовано заходи безпеки, щодо дійсних даних про їх особу та осіб, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовано заходи безпеки, щодо цих даних (п.п. 9, 10 ч. 2 ст. 65 КПК України 2012 року); обмеження на ознайомлення сторони захисту з матеріалами про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ч. 1 ст. 221 та ч. 3 ст. 317 КПК України) тощо.

Забезпечення конфіденційності даних про особу може поєднуватися з іншими наявними заходами безпеки.

Широкого застосування в практичній діяльності для проведення процесуальних дій набуває використання відеоконференції (дистанційне провадження).

Загальні умови і порядок проведення процесуальних заходів у режимі відеоконференції передбачено статтями 232, 336 та 567 КПК України. Проведення допиту, упізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування (дистанційне досудове розслідування) передбачено ст. 232 КПК України.

Підставами для допиту та впізнання осіб під час досудового розслідування в режимі відеоконференції відповідно до ч. 1 ст. 232 КПК України є: 1) неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом

здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідність забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; 5) наявність інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, коли існує необхідність здійснення в режимі відеоконференції допиту потерпілого або свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні (відповідно до ст. 225 КПК України). Рішення про застосування таких технічних заходів приймається слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження.

Допит особи в дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 225–227 КПК України. Упізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 228 та 229 КПК України.

Особливості дистанційного впізнання із забезпеченням конфіденційності передбачено ч. 4 ст. 228 КПК України. У ній, зокрема, зазначається, що з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, упізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляють особу, яка пред'являлася для впізнання. Суб'єкти та механізм ідентифікації особи передбачено частинами 5–8 ст. 232 КПК України. Якщо особа, яка, згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, у якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії. Якщо особа, яка, згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, братиме участь у досудовому

розслідуванні дистанційно знаходиться в приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, у якому він розташований, слідчий, прокурор своєю постановою доручає в межах компетенції органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, на території юрисдикції якого перебуває така особа, здійснити дії, передбачені ч. 5 ст. 232 КПК України. Копія постанови може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим чи прокурором, який надав доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення.

Проведення дистанційного досудового розслідування за рішенням слідчого судді здійснюється згідно з положеннями ст. 232 та частинами 4 і 5 ст. 336 КПК України.

Під час відеоконференції зображення та звучання голосу такої особи доцільно змінити за допомогою технічних засобів.

Конфіденційність відомостей про особу можна забезпечити шляхом заміни її анкетних даних у матеріалах справи. Уповноважений орган, що виніс постанову про зміну анкетних даних, з дотриманням заходів безпеки передає цю постанову органу, якому доручено встановити особу, яка перебуває під захистом, і перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії. Хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної в режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису.

Особа, яка перебуває під захистом, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати. Закон не забороняє за допомогою технічних засобів фіксувати лише змінене зображення та звук.

Відео- або телефонна конференція може бути використана і для проведення опитування особи слідчим и прокурором у випадках, за яких вони вважають, що поява опитуваної особи до них може загрожувати безпеці такої особи. За результатами опитування, проведеного в режимі відео- або телефонної конференції, слідчий, прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався

опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. За необхідності процес опитування фіксується за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису.

Кримінально-процесуальне законодавство вимагає, щоб слідчий чи прокурор, відповідальні за проведення відеоконференції, мають зазначити в рапорті про те, яким чином підтверджена особа опитуваного (хто саме підтверджував та на підставі якого документа). Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження передбачено ст. 336 КПК України.

Крім того, ч. 1 ст. 336 КПК України передбачено й інші підстави ведення судового провадження в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі такого, що знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження). Рішення про здійснення дистанційного судового провадження ухвалюється судом за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження.

РОЗДІЛ V

Орієнтовний алгоритм розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ з органами прокуратури і суду в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України

1. Усна заява особи про вчинення кримінального правопорушення відповідно до вимог наказу МВС від 19.11.2012 № 1050 заноситься працівником органу внутрішніх справ до протоколу усної заяви (повідомлення) про кримінальні правопорушення, який підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву. Письмова заява, подана безпосередньо заявником, або повідомлення, які надійшли телефоном, реєструються в черговій частині в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та негайно надаються керівникові органу досудового розслідування, про що інформується начальник територіального органу внутрішніх справ. Усі заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинах органів внутрішніх справ. Особа, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення, вручає пам'ятку про процесуальні права та обов'язки відповідно до вимог ст. 55 КПК України. Після резолюції керівника органу досудового розслідування відомості про кримінальне правопорушення слідчий уносить до Єдиного реєстру досудових розслідувань, після чого розпочинається досудове розслідування відповідно до вимог ст. 214 КПК України. Керівник органу досудового розслідування згідно з вимогами ст. 39 КПК України визначає слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування.

2. Слідчий відповідно до вимог ст. 60 КПК України інформує потерпілу (потерпілого) про реєстрацію заяви у Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

3. Слідчий відповідно до вимог ч. 6 ст. 214 КПК України інформує прокурора про початок досудового розслідування.

4. Створення на підставі ст. 39 КПК України слідчої групи (при необхідності).

5. Складення детального, узгодженого з оперативними підрозділами плану проведення слідчих (розшукових) дій з визначенням конкретних строків та виконавців відповідно до наказу МВС від 14.08.2012 № 700.

6. Допит потерпілої (потерпілого) з дотриманням вимог ст. 224 КПК України про обставини вчинення протиправних дій.

7. У разі необхідності процесуальний керівник (прокурор) на підставі ст. 241 КПК України виносить постанову про проведення освідування потерпілої (потерпілого), у ході якого встановлюється стан його здоров'я; у тому числі наявність ознак застосування до нього фізичного насильства; при сексуальній експлуатації - ознак тривалого неконтрольованого інтимного життя та його наслідків. За результатами слідчої дії складається протокол.

8. За наявності підстав (наявності виписок з історії хвороби (у випадку лікування жінки після повернення з місця експлуатації від венеричних чи інших захворювань сечостатевої системи, здійснення абортів, провокації передчасних пологів тощо) відповідно до статей 242–245 КПК України слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд доручення про проведення судово-медичної експертизи.

9. За наявності підстав відповідно до статей 242–245 КПК України проводиться судово-психологічна експертиза потерпілого (потерпілої) з метою встановлення його психологічного стану в умовах експлуатації або перебування в уразливому стані тощо.

10. У рамках досудового розслідування кримінального провадження слідчий на підставі ст. 40 КПК України направляє начальника У(В)БТЛ доручення з метою встановлення особи, яка причетна до торгівлі людьми, а також осіб, які можуть підтвердити факт вербування, переміщення, передачі (одержання) людини з метою експлуатації.

11. Після виконання доручення слідчий надає запити до ДАІ, БТІ, психоневрологічного диспансеру та збирає на особу (потенційного підозрюваного) інші характеризуючі дані.

12. Підготовка слідчим, прокурором відповідно до вимог глави 21 КПК України клопотань про проведення необхідних негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках, передбачених кримінально-процесуальним законодавством, погодження їх прокурором та спрямування на розгляд слідчому судді. Зокрема, на практиці найчастіше проводиться аудіо-, відеоконтроль особи згідно з вимогами ст. 260 КПК України, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж згідно з вимогами ст. 263 КПК України, зняття інформації з електронних інформаційних систем згідно з вимогами ст. 264 КПК України, спостереження за особою, річчю згідно з вимогами ст. 269 КПК України, контроль за вчиненням злочину згідно

з вимогами ст. 271 КПК України. клопотання та ухвала слідчого судді мають гриф “таємно” та зберігаються в режимно-секретному органі.

13. Надання доручення оперативним працівникам відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України щодо проведення необхідних негласних слідчих (розшукових) дій. Доручення має гриф “таємно”, зберігається в режимно-секретному органі.

14. Проведення детальних допитів свідків протиправних дій щодо потерпілого згідно з вимогами статей 224-226 КПК України (члени родини, знайомі потерпілої; працівники фірми, які були задіяні у вербуванні; працівники паспортної, міграційної, митної служб, які володіють інформацією про факт перетинання кордону потерпілою особою; працівників медичних закладів, до яких зверталася за допомогою потерпіла особа та інші).

15. Слідчий відповідно до вимог глави 15 КПК України на підставі ухвали слідчого судді, суду здійснює тимчасовий доступ до речей і документів:

які свідчать про оформлення виїзних документів;

оригіналів друкованих видань або їх копій, у яких розміщувалися рекламні оголошення щодо надання підприємством (особою) відповідних послуг;

які підтверджують факт звернення потерпілої особи до даного підприємства (особи) та взяття з його боку зобов'язань надати певні послуги (такі документи можуть знаходитись як на підприємстві (у певної особи), так і в потерпілого);

які знаходяться в касах аеропортів, залізничних вокзалів; підрозділів міграційної служби (органи, до яких надходить інформація з консульств України щодо осіб, які перебуваючи за кордоном, втратили паспорт і потребують підтвердження їх особи); підрозділах охорони державного кордону (щодо затримання потерпілих під час нелегального перетинання кордону чи даних щодо факту перетинання кордону), інших;

які підтверджують наявність (відсутність) майна трафікерів, на яке в подальшому можливо накласти арешт;

даних з Укртелекому, інших установ зв'язку, а також операторів стільникового зв'язку про вхідні та вихідні дзвінки з телефонних апаратів, власниками яких є особи, які є потенційними підозрюваними в учиненні правопорушень; банківських установ щодо отримання документів, які свідчать про спосіб, порядок передачі та отримання коштів, отриманих

злочинним шляхом, за системою переказів Western Union, банківськими переказами та ін.

16. Складання протоколу затримання підозрюваного згідно з вимогами ст. 208 КПК України. Зазначення в протоколі часу фактичного затримання особи. Повідомлення про затримання близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором затриманого.

17. Унесення слідчим відомостей про затримання підозрюваного до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

18. Залучення згідно з вимогами ст. 48 КПК України захисника підозрюваного.

19. Допит слідчим, прокурором з дотриманням вимог ст. 224 КПК України, у необхідних випадках – слідчим суддею з дотриманням вимог ст. 225 КПК України особи як підозрюваного за участю захисника.

20. Оголошення особі на підставі статей 276–278 КПК України узгодженого з прокурором повідомлення про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України.

21. Унесення слідчим згідно з вимогами ст. 278 КПК України відомостей про підозру до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

22. Підготовка слідчим відповідно до вимог ст. 184 КПК України клопотання про застосування запобіжного заходу, узгодження його з прокурором та направлення до слідчого судді для розгляду. Вручення копії клопотання з відповідними додатками підозрюваному та його захиснику не менш ніж за 3 години до початку розгляду клопотання в суді.

23. Підготовка слідчим (за погодженням з прокурором), прокурором на підставі ст. 171 КПК України клопотання з відповідними додатками про арешт майна підозрюваного та направлення його до слідчого судді для розгляду відповідно до вимог статей 172, 173 КПК України.

24. Підготовка слідчим за погодженням з прокурором або прокурором згідно з вимогами ст. 234 КПК України клопотання з відповідними додатками про проведення обшуків за місцем реєстрації та мешкання підозрюваного, направлення цих документів для погодження прокурору. Отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук відповідно до ст. 235 КПК України.

25. Унесення слідчим до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про обрання запобіжного заходу підозрюваному.

Тактика проведення кожної слідчої дії повинна бути заздалегідь чітко спланована слідчим.

Найбільш характерні особливості розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії:

у разі необхідності слідчі дії доцільно проводити із застосуванням відео- та аудіотехніки;

під час допиту з метою закріплення наявних доказів у справі, а також викриття інших епізодів злочинної діяльності необхідно спрямовувати зусилля на подальше встановлення потерпілих, свідків та інших учасників, а також обставин, пов'язаних з використанням коштів, здобутих злочинним шляхом;

з урахуванням зібраних доказів у кримінальному провадженні та криміналізації торгівлі людьми як тяжкого (особливо тяжкого) злочину вирішити питання щодо обрання відповідного запобіжного заходу стосовно осіб, причетних до вчинення злочину;

застосовувати заходи безпеки під час проведення досудового слідства у вигляді зміни анкетних даних. Законом визначено права і обов'язки осіб, стосовно яких уживаються заходи безпеки, й визначено заходи щодо нерозголошення відомостей про особу, стосовно якої вживаються заходи безпеки, до яких зокрема належить обмеження відомостей про неї в матеріалах кримінального провадження. Слідчий, прийнявши рішення про застосування заходів безпеки, зобов'язаний винести мотивовану постанову про зміну прізвища, імені, по батькові особи, узятої під захист, на псевдонім. Надалі в процесуальних документах має зазначатися лише псевдонім, а справжнє прізвище, ім'я, по батькові (рік, місяць і місце народження, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання та інші анкетні дані, що містять інформацію про особу, яка перебуває під захистом) укажуться лише у постанові про зміну анкетних даних. Ця постанова до матеріалів провадження не додається, а зберігається окремо в слідчому органі. Якщо прізвище особи, узятої під захист, замінюється на псевдонім, з матеріалів справи вилучаються протоколи слідчих дій та інші документи, у яких є достовірні дані про цю особу. Такі дані зберігаються окремо, а до матеріалів провадження додаються копії цих документів із заміною

справжнього прізвища на псевдонім. Відомості про заходи безпеки та осіб, узятих під захист, мають з обмежений доступ;

у разі виникнення суперечностей у показаннях підозрюваних, потерпілих та свідків між ними проводяться одночасні допити на підставі ст. 224 КПК України, при цьому їм в обов'язковому порядку передують впізнання, оскільки потерпілі спілкувалися із злочинцями, як правило, нетривалий час;

забезпечити умови, за яких особи, причетні до вчинення злочину, не могли спілкуватися між собою до закінчення слідчих дій за їх участю;

з метою перевірки показань потерпілих та підозрюваних необхідно невідкладно вжити заходів для встановлення осіб, на яких посилаються потерпілі та підозрювані особи, та допитати їх про вказані обставини, а також про обставини, що можуть бути їм відомі;

допитати працівників державних органів, організацій та установ, які оформляли закордонні паспорти, інші необхідні для виїзду за кордон документи та можуть у зв'язку з цим указати на осіб, які зверталися до них з цього приводу;

у разі необхідності направляти клопотання про надання правової допомоги у справі з урахуванням тривалості строків виконання міжнародно-правових актів.

26. У ході досудового розслідування необхідно з'ясувати причини та умови, що сприяють учиненню злочинів, пов'язаних із сутенерством та звідництвом для вжиття невідкладних заходів щодо їх недопущення, направляти клопотання процесуальному керівнику (прокурору) для реагування, зокрема, щодо встановлення фактів порушення порядку реєстрації комерційних структур, які займаються працевлаштуванням громадян України за кордоном, та видачі їм відповідних ліцензій; відсутності контролю державних органів за оформленням закордонних паспортів та інших документів, необхідних для заперетинання державного кордону України, іншого.

27. Під час судового провадження застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження згідно з положеннями розділу II Кримінального процесуального кодексу України (ст. 333), а також забезпечується виконання ухвал суду про доручення проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, розшук підозрюваного та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перелік основних законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регламентують та охороняють суспільні відносини у сфері моральності

1. Основи законодавства про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 10.
2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
3. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
4. Про інформацію : Закон України від 13 січня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
5. Про кінематографію : Закон України від 13 січня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 114.
6. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
7. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101.
8. Про рекламу : Закон України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.
9. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 12 січня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
10. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 337.
11. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 18 листопада 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 173.
12. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.

16. Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1315 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 33. – Ст. 91. – Код акта 5901/1998.

17. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність // Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2004 р. № 2.

18. Система візуальних позначок з індексом кіновідеопродукції залежно від аудиторії, на яку вона розрахована : затверджено рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 8 лютого 2012 р. № 117 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 19. – Ст. 720. – Код акта 60704/2012.

19. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

20. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

2. Перелік науково-методичної літератури з питань досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері суспільної моралі

1. Акопов Г. Проблемы несанкционированных электронных рассылок / Г. Акопов [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://articles.excelion.ru/science/info/62965575.html>

2. Антонян Ю. М. Личность преступника / [Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е.]. – СПб. : Издательство “Юридический центр Пресс”, 2004. – 366 с.

3. Біленчук П. Д. Судові експертизи в цивільному, арбітражному і кримінальному процесі : довідник / [Біленчук П. Д., Курко М. Н., Стахівський С. М.]. – К. : V&V, 1998. – 50 с.
4. Касько В. В., Орлеан А. М. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. – К. : “ВАІТЕ”, 2012. – 50 с.
5. Васильєв А. Створення або утримання місць розпусти і звідництво : тлумачення об’єктивної сторони злочину / А. Васильєв, О. Пироженко // Публічне право. – 2012. – № 3 (7) – С. 131–136.
6. Виявлення та припинення торгівлі людьми : навч.-практ. посіб. / Мельников О. Л. та ін. ; Департамент боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми. – К. : Конус-Ю, 2009. – 214 с. : іл., табл. – Бібліогр. – С. 209–211.
7. Горбунова О. Матеріали для практичного використання працівниками правоохоронних органів та суддями / [Горбунова О., Лисенко І., Стрекалов Є.]. – К. : Атіка, 2006. – 120 с.
8. Методичні рекомендації щодо розкриття та розслідування злочину, передбаченого ст. 149 КК України. – Київ, ГСУ МВС, 2009. – 66 с.
9. Клевенець Ю. Роль судових експертиз при розслідуванні статевих злочинів щодо осіб, які не досягли статевої зрілості / Ю. Клевенець // Юридична Україна. – 2007. – № 8. – С. 78–82.
10. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [вид. 4-те, доповн.]. – Х. : Одісей, 2008. – 1208 с.
11. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ посіб.] / Кузнецов В. В. ; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. – С. 133. – (Практика та право).
12. Лисовцева В. М. Судебно-психологическая экспертиза : учеб. пособие / В. М. Лисовцева. – Саратов : СГАИ, 2002. – 44 с.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. – Т. 2 / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [3-те вид., перероб. та доповн.]. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – С. 205.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К., Дудоров О. О. та ін. ; за ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. – [6-те вид., перероб. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2009. – С. 849.
16. Розслідування торгівлі людьми : навч. посіб. / М. І. Андрієнко та ін. ; за ред. П. В. Коляди. – К. : Конус-Ю, 2009. – 190 с. : табл. – Бібліогр. 6, с. 152–156.
17. Рябчинська О. П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / О. П. Рябчинська. – К., 2003. – С. 13.
18. Сучасне кримінальне право України : нормативно-правові документи та судово – слідча практика : Хрестоматія / [Упоряд. П. П. Андрушко, В. В. Кузнецов, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. В. В. Кузнецова. – К. : Вид. Паливода А. В., 2005. – С. 358.
19. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления : криминалистический анализ : монография / В. В. Тищенко ; МОН України, ОНЮА. – О. : Юрид. л-ра, 2002. – 360 с.
20. Цыркун С. А. Выявление и расследование преступлений, связанных с содержанием притонов для занятия проституцией : дис. кандидата юридических наук : 12.00.09 / Цыркун Сергей Анатольевич. – М., 2005. – 143 с.
21. Шибанова Е. В. Выявление и расследование преступлений, связанных с проституцией / Е. В. Шибанова. – М. : Издательство “Юрлитинформ”, – 2007. – 176 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кримінальний кодекс України

від 05 квітня 2001 року

(витяг)

<...>

Стаття 149. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини

1. Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг,

рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

2. У статтях 149 та 303 цього Кодексу під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

3. Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи вразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

<...>

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні –

караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією порнографічних предметів та засобів їх виготовлення і розповсюдження.

2. Ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, – караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією порнографічної кіно- та відеопродукції, засобів її виготовлення і демонстрування.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

5. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

Примітка. Отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво

1. Створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти –

караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинені організованою групою, –

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього, –

караються позбавленням волі на строк від двох до семи років.

Стаття 303. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією

1. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство –

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. Під сутенерством у цій статті слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.

2. Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

<...>

**ПОВІДОМЛЕННЯ
про підозру**

місто Харків

13 травня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВС України в Харківській області майор міліції Анопенко С.В., розглянувши матеріали досудового розслідування, відомості за яким унесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №XXXXXXXXXXXXXXXXXX від 2 травня 2013 року, за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, тобто здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, вчинена з метою експлуатації, з використанням обману та уразливого стану особи та встановивши наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ст.ст. 42, 276, 277, 278 КПК України, -

ПОВІДОМИВ:

Ястребу Олегу Андрійовичу, 15.08.1987 року народження, уродженцю м. Первомайського Харківської області, громадянину України, освіта середня, неодружений, не працює, який проживає за адресою:, вул. Будівельників, 5, кв. 4, м. Харків, не судимий, -

про те, що він підозрюється в учиненні незаконної угоди стосовно людини з використанням обману та уразливого стану особи за попередньою змовою у складі групи осіб з метою експлуатації, та його дії підпадають під ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України.

У результаті досудового розслідування з'ясовано, що на початку травня 2013 року (точна дата в ході слідства не встановлена) Ястреб О.А., діючи з корисливих мотивів, за попередньою змовою в групі з Потапенко А.А. та іншою невстановленою особою, маючи умисел щодо вчинення незаконної угоди з передачі людини з метою сексуальної експлуатації та будучи обізнаним про важке матеріальне становище потерпілої Гармаш О.О., з використанням обману і її

уразливого стану, запропонував цій особі виїхати в м. Ерджан Турецької Республіки (Північний Кіпр) для роботи танцівницею в нічному клубі. Про те, що Гармаш О.О. доведеться надавати сексуальні послуги незнайомим особам Ястреб О.А. не повідомив. Отримавши від потерпілої Гармаш О.О. згоду, він виконав відведену йому функцію, визначив час, місце і спосіб виїзду до м. Ерджан Турецької Республіки (Північний Кіпр).

Так, 08.03.2013 року Ястреб О.А., виконуючи відведену йому функцією, з відома і в інтересах усіх членів групи, за кошти, отримані від невстановленої в ході досудового слідства особи, придбав для Гармаш О.О. на 10.03.2013 проїзний документ на поїзд сполученням Харків – Київ, та передав його потерпілій.

11.03.2013 у міжнародному аеропорту “Бориспіль”, на підставі свого паспорта громадянина України для виїзду за кордон отримала електронні квитки на літак у представництві авіакомпанії TURKISH AIRLINES сполученням Київ–Стамбул–Ерджан, які для неї придбала невстановлена під час досудового розслідування особа, і законно перетнула державний кордон України.

У міжнародному аеропорту м. Ерджан Турецької Республіки, Гармаш О.О. зустрів невстановлений у ході досудового розслідування чоловік, який, виконуючи відведену йому функцію, доставив її в нічний клуб “Шерідан”, розташований в м. Ерджан, а потім до медичного комплексу, де змусив пройти курс медичного обстеження на предмет виявлення хвороб, що передаються статевим шляхом.

Після отримання результатів аналізів Гармаш О.О. невстановлений чоловік доставив її до нічного клубу “Шерідан”, де надалі їй довелося надавати сексуальні послуги.

**Слідчий СУ ГУ МВС України
в Харківській області
майор міліції**

підпис

С.В. Анопенко

**ПОГОДЖЕНО
Прокурор прокуратури
Харківської області
старший радник юстиції**

підпис

В.І. Лісиця

Продовження дод. Б

Про підозру мені повідомлено, повідомлення про підозру та пам'ятка про процесуальні права та обов'язки вручені, права підозрюваного оголошено та роз'яснено.

Підозрюваний *підпис* **О.А. Ястреб**

16.30 13 травня 2013 року

Повідомлення про підозру вручив -
Слідчий СУ ГУ МВС України
в Харківській області
майор міліції

підпис

С.В. Анопенко

Продовження дод. Б

ЗАТВЕРДЖУЮ

Прокурор прокуратури Харківської області

старший радник юстиції

підпис Стрекоза Іван Васильович

21 липня 2013 року

м. Харків

ОБВИНУВАЛЬНИЙ АКТ

у кримінальному провадженні, відкритому за фактом учинення незаконної угоди стосовно людини з метою експлуатації з використанням обману та її уразливого стану, відомості за яким унесено в Єдиний реєстр досудових розслідувань за № XXXXXXXXXXXXXXXX від 2 травня 2013 року, стосовно

Ястреба Олега Андрійовича,
15.08.1987 року народження, проживає за адресою:, вул. Будівельників, 5, кв. 4, м. Харків,

якому повідомлено про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, та про те, що він підозрюється в учиненні незаконної угоди стосовно людини з метою експлуатації з використанням обману та її уразливого стану;

Потапенко Анастасії Андріївни,
31.08.1983 року народження, уродженки м. Брянська, Російська Федерація, громадянки Російської Федерації, освіта середня, незаміжня, не працює, проживає за адресою:, вул. Садова, 5, кв.12, м. Харків,

якій повідомлено про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, та про те, що вона підозрюється в учиненні в учиненні незаконної угоди

стосовно людини з метою експлуатації з використанням обману та її уразливого стану.

Потерпілою від кримінального правопорушення є **Гармаш Оксана Олександрівна**, 05.09.1986 року народження, громадянка України, проживає за адресою: проспект Леніна, 112, кв. 56. м. Харків.

Під час досудового слідства встановлено, що 28.04.2013 до УБОЗ ГУМВС

України в Харківській області надійшла заява громадянки Гармаш О.О. щодо вчинення стосовно неї незаконної угоди з метою експлуатації з використанням обману та її уразливого стану.

У результаті досудового розслідування з'ясовано, що на початку травня 2013 року (точна дата в ході слідства не встановлена) Ястреб О.А., діючи з корисливих мотивів, за попередньою змовою в групі з Потапенко А.А. та іншою невстановленою особою, маючи умисел щодо вчинення незаконної угоди з передачі людини з метою сексуальної експлуатації та будучи обізнаним про важке матеріальне становище потерпілої Гармаш О.О., з використанням обману і її уразливого стану, запропонував цій особі виїхати в м. Ерджан Турецької Республіки (Північний Кіпр) для роботи танцівницею в нічному клубі. Про те, що Гармаш О.О. доведеться надавати сексуальні послуги незнайомим особам Ястреб О.А. не повідомив. Отримавши від потерпілої Гармаш О.О. згоду, він виконав відведену йому функцію, визначив час, місце і спосіб виїзду до м. Ерджан Турецької Республіки (Північний Кіпр).

Так, 08.03.2013 року Ястреб О.А., виконуючи відведену йому функцією, з відома і в інтересах усіх членів групи, за кошти, отримані від невстановленої в ході досудового слідства особи, придбав для Гармаш О.О. на 10.03.2013 проїзний документ на поїзд сполученням Харків – Київ, та передав його потерпілій.

11.03.2013 у міжнародному аеропорту “Бориспіль”, на підставі свого паспорта громадянина України для виїзду за кордон отримала електронні квитки на літак у представництві авіакомпанії TURKISH AIRLINES сполученням Київ-Стамбул-Ерджан, які для неї придбала невстановлена під час досудового розслідування особа, і законно перетнула державний кордон України.

У міжнародному аеропорту м. Ерджан Турецької Республіки, Гармаш О.О. зустрів невстановлений у ході

Закінчення дод. Б

досудового розслідування чоловік, який, виконуючи відведену йому функцію, доставив її в нічний клуб “Шерідан”, розташований в м. Ерджан, а потім до медичного комплексу, де змусив пройти курс медичного обстеження на предмет виявлення хвороб, що передаються статевим шляхом.

Після отримання результатів аналізів Гармаш О.О. невстановлений чоловік доставив її до нічного клубу “Шерідан”, де надалі їй довелося надавати сексуальні послуги.

Обставинами, які пом’якшують покарання, є щире каяття (а.с. 65).

Обставин, які обтяжують покарання, не встановлено.

Розмір витрат на залучення експерта під час досудового розслідування становить 475 грн.

Згідно зі ст. 291 КПК України обвинувальний акт надіслано для затвердження в прокуратуру Харківської області.

Обвинувальний акт складено в м. Харкові 20 червня 2013 року.

Додатки:

1. Реєстр матеріалів досудового розслідування на 2 арк. в 1 прим.
2. Розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову і реєстру матеріалів досудового розслідування на 2 арк. в 1 прим.

**Слідчий СУ ГУМВС України
в Харківській області
майор міліції**

підпис

Сергій Васильович Анопенко

Навчальне видання

ПАЩЕНКО Віктор Михайлович,
СТРІЛЬЦІВ Олександр Михайлович,
БАБАК Дмитро Миколайович та ін.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ
І ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВOPУШЕНЬ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ
ТА ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

Комп'ютерна верстка *Шумко Я. В.*

Підписано до друку 22.11.2013. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 7,75. Ум. друк. арк. 7,21. Вид. № 25/П.
Тираж 70 прим. Зам. №

Редакційно-видавничий центр
Національної академії внутрішніх справ
03035, Київ-35, пл. Солом'янська, 1